

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Profesionālās augstākās izglītības bakalaura programma
“Pirmsskolas izglītības skolotājs”

JUSTĪNES BIELES

Bērnu pozitīvu savstarpējo attiecību sekmēšanas iespējas dramatizācijas rotaļās

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

<hr/> Lekt. Akadēmiskais amats	<hr/> Mg. Paed. Zinātniaka/ akadēmiskais grāds	<hr/> Rasma Purmale Vārds, Uzvārds	<hr/> Paraksts
-----------------------------------	--	---------------------------------------	----------------

RĪGA 2018

Anotācija

Darba autors: Justīne Biele

Darba tēma: Bērnu pozitīvu savstarpējo attiecību sekmēšanas iespējas dramatisācijas rotaļās

Darba veids: Bakalaura darbs

Studiju programma: Pirmsskolas skolotājs

Darba zinātniskais vadītājs: Rasma Purmale

Darba apjoms: 62.lpp

Atslēgas vārdi: bērnu attiecības ar pieaugušo, pirmsskolas vecumposms, problemātiska uzvedība, dramatisācijas rotaļas, sabiedrības savstarpējās attiecības, saskarsme

Pētījuma mērķis: apkopojot zinātniskās atziņas, izpētīt 4-6 gadīgu bērnu savstarpējo sadarbību un saprašanos iesaistoties dramatisācijas rotaļās

Darba saturs:

1. Sabiedrības savstarpējo attiecību vispārīgs raksturojums
2. Pirmsskolas (4-6 g.) vecumposma bērnu attīstības vispārīgs raksturojums
3. Bērnu savstarpējās attiecības 4-6 gadu vecumā
4. Bērnu savstarpējo attiecību sekmēšana caur dramatisācijas rotaļām

Pētījuma metodes: Pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras izpēte un analīze

Darba rezultāti: Teorētiskais pētījums sniedz strukturētu pārskatu par 4-6 gadus vecu bērnu savstarpējo attiecību specifiku, un rotaļām kā metodi to veidošanā, nostiprināšanā un uzlabošanā.

Darba izmantojamība: Darbu var izmantot studenti, pedagogi sava mācību procesa organizēšanā, kā arī jebkurš šīs tēmas interesents.

Annotation

Author of the paper: Justīne Biele

Theme of the paper: Opportunities for the promotion of positive cross-relationship between children in the playing of dramatization.

Type of the paper: Bachelor

Study programme: Preschool teacher

Consultant of the paper: Mg.paed., Rasma Purmale

Volume of the paper: 62 pages

Key words: communication, mutual relationships between people, playing, preschool age group, problematic behavior, relationships between children and adults

Aim of the research: By gathering scientific opinions, explore the mutual cooperation and agreement between 4-6 year old children.

Content of the paper:

1. General description of social relationships
2. Description of general development of preschoolers (4-6 year olds)
3. Mutual relationships between 4-6 year old children

Methods of research: The research and analysis of pedagogical, psychological literature

Results of the research: The theoretical research gives a structured overview about specifics of relationships of 4-6- year- old children and playing as a method for it's shaping, establishing and improving.

Applicability of the paper: This thesis can be used by students and educators in the organization of the teaching process, as well as by anyone interested in this subject.

Saturs

Ievads	5
1. Teorētiskais pētījums	7
1.1. Savstarpējās attiecības, to veidošanos attīstību ietekmējošie pamatfaktori	7
1.2. Pirmsskolas (4-6 g.) vecuma bērnu attīstības raksturojums pētāmā temata aspektā	13
1.3. Dramatizācijas rotaļas kā savstarpējo attiecību sekmējošais elements	19
1.3.1. Rotaļa, bērna attīstības veicinātāja	19
1.3.2. Bērnu savstarpējo attiecību specifikas veidošanās rotaļāšanās laikā	21
1.3.3. Dramatizācijas rotaļas nozīmīgums bērna ikdienas dzīvē	24
1.3.4. Dramatizācijas rotaļa kā bērna savstarpējo attiecību sekmētāja	26
2. Praktiskais pētījums	28
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums	28
2.2. Iegūto rezultātu analīze un secinājumi	33
2.3. Pedagoģiskā darbība bērna savstarpējo attiecību sekmēšanai	46
2.4. Rezultātu salīdzinošā analīze	52
Secinājumi	58
Izmantotā literatūra	60
Pielikums	

Ievads

Cilvēks ir izaudzis no pirmatnējā bara, tāpēc cilvēks jau pēc savas dabas ir sabiedriska, kolektīva būtne, kam ir nepieciešami kontakti ar sev līdzīgiem un tāpēc galvenās savas sociālās vajadzības cilvēks var apmierināt, tikai kontaktējoties ar citiem cilvēkiem. (Omārova, 1996, 9) Ja cilvēks neīsteno sev nepieciešamās vajadzības pēc socializēšanās un izolē sevi no apkārtējās pasaules, tad šo stāvokli var nosaukt par slimību – mizantropiju. Kontaktējoties ar apkārtējo sabiedrību, cilvēks apmierina savas vajadzības pēc cilvēciskiem sakariem, pieķeršanos un simpātijām, vajadzību pēc pašapziņas un pašapliecināšanos kā arī vajadzību pēc informācijas un vērtību orientāciju sistēmas.

Mūsdienās kontaktēties ar cilvēkiem ir neizbēgami, jo normālā dzīves situācijā ir nepieciešamība apmeklēt veikalus, ārstus kā arī iziet laukā no mājas ieelpot svaigu gaisu un cilvēki ir visapkārt. Ja ir situācija, ka cilvēks ir noslēdzies sevī un nevēlas kontaktēties ar citiem cilvēkiem, tad iespējams, viņu nomāc bailes – bailes runāt, bailes no otra cilvēka domām, vai arī cita neirozes izpausme un tad ir nepieciešamība meklēt zinoša speciālista palīdzību. Mūsdienās iemesli, kāpēc cilvēks izvairās runāt ir daudz un dažādi, taču ne vienmēr cilvēks mēģinās tikt ar savu problēmu galā, bet ir arī cilvēki, kuri neskatoties uz savām bailēm, komunicē ar cilvēkiem, lai tās mazinātos.

Bērni pirmsskolā arī saskaras ar komunikācijas grūtībām un arī šajā gadījumā bērnam var būt runas problēmas, bailes no jaunās vides, grūtības adaptācijas periodā. Ja bērns savus pirmos dzīves gadus ir sēdējis mājās ar savu ģimeni un nav vests sabiedrībā, tad pirmsskolā bērnam ir daudz grūtāk iejusties nekā tiem bērniem, kuri ir auguši kopā ar citiem bērniem.

Personības attīstības fons ir sabiedrība. Ne velti ir teiciens, ka cilvēks ir sociāla būtne. Un šī sociālā faktora nozīme pieaug līdz ar bērna attīstību. Katrā dzīves posmā (agrā bērnībā, pirmsskolas vecumposmā, sākumskolas vecumposmā, pusaudža gados, pieaugušo vecumā) priekšplānā var izvirzīties attiecības ar konkrētiem cilvēkiem. Jau piedzimstot zīdainim blakus ir tuvākais cilvēks – māte. Pirmajā dzīves gadā bērns veido piesaisti ar trim tuvākajiem cilvēkiem, kas, visbiežāk, ir māte, tēvs un brālis vai māsa. (vecvecāki, audžuvecāki – atkarīgs no bērna ģimenes) Bērnam līdz aptuveni trim gadiem šīs attiecības ar ģimenes locekļiem ir svarīgākās viņa mazajā pasaulē, bērns no vecākiem mācās izturēšanos pret apkārtējo vidi – sabiedrību un kultūru, vecāki ir bērna ceļvedis un kādu ceļu viņi parādīs, tādu bērns ies, nemaz nenojaušot, vai tas ir pareizais ceļš vai nē. Bērnam augot lielākam un uzsākot gaitas pirmsskolas izglītības iestādē, „apvāršņi” paplašinās – bērns mācās veidot attiecības ar saviem vienaudžiem – tās sāk ieņemt svarīgu lomu viņa dzīvē. Kā bērns mazs būdams veidos attiecības ar saviem vienaudžiem, tā arī viņš to darīs, kad izaugs liels. Ir ļoti svarīgi

bērnu mazotnē jau iedrošināt sadarboties un kontaktēties, lai bērnam kļūstot vecākam nebūtu problēmas ar attiecību veidošanu. Tā kā cilvēki nepārtraukti dzimst, aug un attīstās, tad savstarpējo attiecību jautājums vienmēr ir aktuāls gan sabiedrībā, gan arī nozarēs, kuras ir saistītas ar cilvēku savstarpējām attiecībām, tai skaitā arī pirmsskolas pedagoģija. Ir neiespējami uzaugt bez attiecībām, kas nodrošina personības fizisko un garīgo pilnveidošanos visos dzīves posmos.

Lai bērns spētu pilnvērtīgi veidot attiecības ar saviem vienaudžiem, ir svarīgi, lai bērnam būtu nodrošinātas visas viņam nepieciešamās vajadzības – fiziskās, emocionālās un psiholoģiskās. Bērnam ir jābūt atvērtam, dzīvespriecīgam un izzināt gribošam. Ja bērns savā ziņā izrāda empātiju, tad iespējams, kāda no šīm vajadzībām netiek pilnvērtīgi nodrošināta, tas savukārt var iespaidot vēlmi kontaktēties ar cilvēkiem sev apkārt.

Mūsdienās ir daudz un dažādi veidi kā bērniem pilnveidot vai attīstīt savstarpējo attiecību veidošanos, bet pirmsskolas izglītības iestādē galvenokārt tas notiek caur rotaļām, balstoties uz literārajiem darbiem, pasakām un dzeju. Bērniem ar rotaļu palīdzību ir iespēja izspēlēt dažādas sev zināmas situācijas, vērot un analizēt citu bērnu darbības, iegūt jaunas zināšanas par attiecībām un pielietot šīs zināšanas arī turpmāk. Bērnam ir iespēja pilnvērtīgi attīstīties.

Pētījuma objekts: Dramatizācijas rotaļas 4-6 gadus vecu bērnu saskarsmes veicināšanai

Pētījuma priekšmets: Pirmsskolas vecumposma bērnu savstarpējās attiecības un to veidošanās.

Pētījuma mērķis: Pētīt un analizēt dramatizācijas rotaļas iespējas 4-6 gadīgu bērnu savstarpējo attiecību veidošanās.

Pētījuma hipotēze: Bērniem veidosies labas savstarpējās attiecības, ja:

1. Pedagoģis mērķtiecīgi atlasīs atbilstoši bērnu interesēm un vajadzībām dramatizācijas rotaļas
2. Prasmīgi tās izmantos pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma jautājums: Kā rotaļas ietekmē bērnu starppersonisko attiecību veidošanos?

Pētījuma uzdevumi:

1. Apkopot zinātniskās atziņas par starppersonu saskarsmes būtību.
2. Analizēt pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības pētāma temata aspektā.
3. Raksturot dramatizācijas rotaļu izmantošanas iespējas bērnu saskarsmes prasmju veidošanai.
4. Izstrādāt praktiskā pētījuma metodoloģiju.
5. Veikt praktisko pētījumu un analizēt iegūtos rezultātus.
6. Veikt pedagoģisko darbību savstarpējo attiecību sekmēšanai.

7. Veikt un analizēt salīdzinošos rezultātus.

Pētījuma metodes: Pētījumam izvirzīto mērķu un uzdevumu īstenošanai studiju darbā ir izmatota teorētiskā metode – psiholoģiskās un pedagoģiskās literatūras analīze.

Praktiskās metodes: Novērojums, anketēšana, pārrunas.

Teorētiskā bāze: Teorētiskais pamatojums tika veikts analizējot S. Omārovas, G. Svences, Dz. Meikšanes, J. A. Studenta, D. Dzināres, I. Aunītes, J. Ū. Roges, V. Zelmaņa, D. Lieģenieces, Dr. R. Kempbela, A. Vecgrāves, M. Pļavenieces, M. Laitmana, A. Vorobjova atziņas.

Darba struktūra:

1. Teorētiskais pētījums

1.1. Savstarpējās attiecības, to veidošanos attīstību ietekmējošie pamatfaktori

Saskarsme ir viens no galvenajiem personībai pieejamiem izziņas paņēmieniem, jo katra personība tikai ar saskarsmes palīdzību, atdarinot citus sabiedrības locekļus, iemācās saprast sabiedrību un līdz ar to arī sevi. Cilvēks saskarsmē tiek iesaistīts ar pirmo elpas vilcienu – atrodies līdzās mātei. Saskarsme turpinās ģimenē, skolā, studiju laikā un profesionālajās gaitās. Bieži vien tieši saskarsme ir “tramplīns” personības pašnoteiksmi domās un darbos. (Kupčs, 1997, 7)

Saskarsmes vajadzība izpaužas kā tieksme pēc tuvības ar citiem cilvēkiem, pēc draugiem, biedriem un sabiedrības vispār. Cilvēka izolācija no sabiedrības ir viens no smagākajiem soda veidiem. (Zelmanis, 1991, 25)

Saskarsme ir tiešs vai netiešs kontaktēšanās process, kura mērķis ir ietekmēt partnera (partneru) uzvedību, emocijas, dispozīcijas (nostādnes un attieksmes), aktivitātes pakāpi un darbību. (Omārova, 1996, 11)

Saskarsmes un sadarbošanās vajadzības nosacīti mēdz saukt par sociālām vajadzībām (šaurākā nozīmē). Pie tām pieder arī bērna tieksme būt līdzvērtīgam (vai pārākam) biedru pulkā – prestiža vajadzība. (Zelmanis, 1991, 25)

Lai vai kā, personības attīstībā sabiedriskās attiecības ir svarīgas. Cilvēks kā personība ir iesaistīts daudzos sabiedriskajos grupējumos- kolektīvos. Katrā no tiem viņš darbojas dažādi, pārdzīvo dažādas jūtas, viņam ir dažādi mērķi un dažādas nodarbošanās. Visos šajos kolektīvos pastāv savstarpējās attiecības, vai tā būtu ģimene, bērnudārzs, skola, vai darbs. Daudzveidīgos

darbības veidos un saskarsmē ar dažādiem cilvēkiem veidojas un izpaužas dažādas personības puses: spējas, intereses, rakstura iezīmes, jūtu īpatnības. (Lubļinska, 1979, 8)

Daudzpusīgi un harmoniski attīstītu personību raksturo optimāls materiālo, garīgo un sociālo vajadzību līdzsvars. (Zelmanis, 1991, 25)

Tātad, jo vairāk tiek apmierinātas mūsu pamatvajadzības, jo svarīgākas kļūst vajadzības pēc pašcieņas un pašīstenošanās, jo veiksmīgāk mēs veidojam attiecības ar citiem cilvēkiem. Mums ir vieglāk veidot attiecības ar tiem cilvēkiem, kuriem ir svarīgas tās pašas vajadzības, kas ir svarīgas mums. Mūsu raksturi, temperamentu var atšķirties, bet lielākā mērā saprašanās un kopības izjūta būs tad, ja mums būs līdzīgas vērtības un intereses, kas saistītas ar vajadzībām. (Renģe, 2004, 33)

Starp cilvēkiem pastāv dažādu veidu attiecības, piemēram starppersoniskas attiecības, kas veidojas nevis uz sociālo lomu, bet noteiktu savstarpēju jūtu pamata, tādējādi krasi atšķiroties no sabiedriskajām attiecībām, kur attiecības pastāv starp personību grupām, kuras veidojas uz lomu pamata, ko nosaka dažādas ārējās pazīmes, piemēram, materiālās, dzimuma, politiskās, ideoloģiskās u.c. (Vorobjovs, 1996, 13)

Cilvēka attiecību sistēma ar pasauli, ar citiem cilvēkiem veidojas, apgūstot starppersonu attiecību sistēmu mazās grupās- ģimenē-pirmajā grupā, kurā mēs nonākam, ierodoties šajā pasaulē, bērnudārza grupā, klasē, darba kolektīvā u.c. Šīs mazās grupas ir galvenā vieta, kur notiek personības veidošanās process. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; 13)

Dzīvojot sabiedrībā, katrs indivīds kontaktējas ar citiem indivīdiem un izpilda dažādas lomas. Kontaktu sistēmas apgūšanas procesā tam veidojas runa, domāšana, raksturs utt., tām ir spilgti izteikts sociāls raksturs- ar šīm tā saucamajām sociālajām īpašībām cilvēks nepiedzimst, bet iegūst tās mijiedarbojoties ar citiem cilvēkiem. Šī mijiedarbība starp cilvēkiem ir saskarsme. Saskarsmē veidojas cilvēku savstarpējās attiecības, tāpēc tā ir ļoti būtiska, bez tās nav iespējama arī personības attīstība un socializācija. Katram cilvēkam, tāpat kā gaiss un ūdens, nepieciešamas attiecības ar citiem cilvēkiem. Ne velti askēti, kas dzīvo mežā, uztver šo noslēgšanos no sabiedrības kā pārbaudījumu un varonību. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Saskarsme ir kontaktu nodibināšanas, uzturēšanas un attīstības process, ko rada vajadzība mijiedarboties. Psihologi uzskata, ka cilvēks jau piedzimst ar saskarsmes spēju, tomēr tā ir jāattīsta un jāpildinveido visa mūža garumā. Tieši saskarsme dod mums iespēju apmainīties ar informāciju, saņemt to vai nodot citam. Saskarsmē mēs varam izpaust savas domas, jūtas, parādīt savu attieksmi pret konkrētām lietām, situācijām. Katram cilvēkam ir svarīgi kādam uzticēt savus pārdzīvojumus, gan pozitīvos, gan negatīvos. Ar pozitīvu attieksmi, iecietību, uzmanību pret citiem mēs ļaujam

viņiem justies labi un līdz ar to paši jūtamies labi. Tieši pozitīvā attieksme var būt kā pamats labu savstarpējo attiecību izveidei.

Tādā veidā tiek apmierināta mūsu vajadzība pēc kāda cita klātbūtnes, pēc palīdzības, padoma, atzinības un parauga. Saskarsmē mēs ne tikai apmierinām savas vajadzības pēc sapratnes, bet arī mēģinām ietekmēt sev vēlamā veidā citu uzvedību, domas, jūtas, attieksmes, jo bez tā nav iespējams mijiedarbošanās process. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9)

Jebkura saskarsme sākas ar cilvēka ārējā izskata uztveri, sasaistot to ar viņa personības īpašībām un, pamatojoties uz tām, interpretējot viņa uzvedību. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Rengē, 2002, 11; Vorobjovs, 1996, 13)

No tā, cik pilnīgi un dziļi katrs no saskarsmes partneriem spēj saprast viens otru, ir atkarīga saskarsmes efektivitāte. (Vorobjovs, 1996, 13)

Savstarpējās attiecības var izpausties dažādos veidos, no tīri formālām attiecībām līdz draudzībai un mīlestībai. Mijiedarbošanās procesi notiek dažādos dziļuma līmeņos:

- Rituālās saskarsmes līmenis- tajā parasti cilvēki apmainās pieklājības frāzēm, apjautājas, kā klājas, īpaši neiedziļinoties partnera noskaņojuma cēloņos. Šī saskarsme dod iespēju parādīt, ka esam otru cilvēku ievērojuši un emocionāli atzinuši.
- Faktu atstāstīšanas un apspriešanas līmenis- vakarā ģimenē katrs pastāsta, kā pa dienu ir gājis. Bērni bērnudārzā apspriežas, kāda rudens velšu kompozīcija katram ir uztaisīta. Ja cilvēkam izdodas realizēt šo saskarsmi, rodas možums, labsajūta un sava nozīmīguma izjūta. Ja tas nenotiek- jūtamies sarūgtināti, atstumti un vientuļi.
- Domu un jūtu atklāšanas līmenis- šī saskarsme ir emocionāli dziļāka, cilvēks uzņemas risku un atklāj sevi. Piemēram, draudzenes vai draugi savā starpā apmainās ar viedokli un pārdomām par notikušo sporta klubiņā. Šādas sarunas palīdz just gandarījumu, cilvēks jūtas pieņemts, tas paaugstina viņa pašvērtējumu. Ja saruna neievirzās iecerētajā gultnē, tad jūtamies lieki un nesaprasti, nepieņemti.
- Vaļširdīgas pašatklāsmes līmenis- reti sastopams saskarsmē, jo prasa abpusēji dziļu sapratni. Ja tas izdodas, izjūtam patiesu savstarpēju harmoniju, gandarījumu par saskarsmi un prieku par otra cilvēka klātesamību. Tādas attiecības sastopamas mīlētāju un ļoti tuvu draugu vidū.

Visbiežāk tieši saskarsmē, kurā notiek domu un jūtu atklāšana, vai pašatklāsmes situācijās veidojas priekšstats par mums pašiem vai citiem. Tas, kā cilvēki pret mums izturas, dod sava veida

informāciju un vielu pārdomām. Ja citi pret mums izturas virspusēji, tad ,iespējams, esam kaut kādā veidā ar savu uzvedību to izprovocējuši. Var šķist, ka esam neinteresanti un noslēgti. Varbūt baidāmies būt pietiekami atklāti par savām emocijām, jūtām, pārdzīvojumiem un uzskatiem. Turpretim, ja saskarsme izdodas, varam justies kā saistošas un vajadzīgas personības (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9)

Pamatmehānisms, ar kura palīdzību notiek šīs attiecību sistēmas veidošanās, ir saskarsme. Parasti šis pamatmehānisms tiek saistīts ar informācijas apmaiņu, izmantojot vārdus. Tomēr pats saskarsmes jēdziens ir daudz plašāks, un atkarībā no attiecību sistēmas (starppersoniskas vai grupu), veidojas trīs saskarsmes puses- komunikatīvā, perceptīvā un interaktīvā.

- Komunikatīvā saskarsmes puse nodrošina informācijas nodošanu no cilvēka cilvēkam, izmantojot zīmju sistēmas- valodu, zīmes.
- Perceptīvā saskarsmes puse nodrošina cilvēkam citu cilvēku izzināšanu un novērtēšanu, uztverot viņu ārējās pazīmes un salīdzinot ar to iekšējo personības saturu un uzvedību.
- Interaktīvā saskarsmes puse izpaužas grupā, kad cilvēki viens otram palīdz veikt kādu kopīgu uzdevumu. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Saskarsme ar runas palīdzību tiek saukta par verbālo saskarsmi. Mijiedarbojoties šādā saskarsmē, runas saturs tiek papildināts un padziļināts ar mīmiku, žestiem, t.s. neverbālo saskarsmi. Verbālai un neverbālai saskarsmei ir ļoti liela nozīme cilvēku mijiedarbības procesā, attiecību veidošanā. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Verbālā saskarsme jeb runas saskarsme veido trīs ceturtdaļas no visa cilvēku mijiedarbības procesa, tātad arī savstarpējo attiecību pamatā ir vārdi. Šajā saskarsmē svarīga ne tikai runāšana bet arī spēja klausīties, šīm divām saskarsmes pusēm jābūt līdzsvarā. Ja cilvēks neprot klausīties, bieži rodas konflikti un nesaprašanās. Pēc funkcijām izdala vairākas verbālās saskarsmes formas:

- Referāts, uzstāšanās- monoloģiskas publiska runa, bez komentāriem, par noteiktu tēmu;
- Lekcija- monoloģiska publiska runa ar improvizācijas elementiem par tēmu, tai, salīdzinot ar referātu piemīt saskarsmes divpusējs raksturs.
- Dialogs- divpusēja improvizēta saruna ar domu apmaiņu (dialogs veidojas jau agrā bērnībā, pirmie dialogi- ar vecākiem, vēlāk- ar pirmajiem rotaļu biedriem, draugiem). Lai veidotos dialogs, nepieciešama abpusēja savstarpēja aktivitāte.
- Diskusija- strīds, apspriešana, daudzpusīga domu apmaiņa. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Savukārt neverbālā saskarsme ir prasme lietot neverbālos saskarsmes līdzekļus (starppersoniskā telpa, vizuālais kontakts, ekspresija un empātija) nosaka personības saskarsmes spēju, tās sabiedriskumu. Tāds neverbālās saskarsmes elements kā starppersoniskā telpa jeb saskarsmes distance starp partneriem ir atkarīga no viņu vecuma, dzimuma, sociālā statusa, nacionālajām tradīcijām u.c. Pareizi izvēlēts partneru izvietojums un attālums nodrošina saskarsmes efektivitāti.

Ne mazāk svarīgs neverbālās saskarsmes elements ir vizuālais kontakts. Šāda kontakta laikā sarunu biedri gan skatās viens uz otru, gan novērš skatienu utt. Vizuālā kontakta ilgums un koncentrētība nodrošina saskarsmes efektivitāti, aicina uz tās sākumu un arī signalizē par tās nobeigumu. Vizuālā kontakta prasme ir sava veida māksla, kas jāapgūst, jo bieži skatienu var pārprast.

Vissvarīgākā loma neverbālajā saskarsmē ir ekspresijai, kas ietver sevī mīmiku, pantomīmu un balss intonāciju. Mīmiku veido gan iedzimti pamatemociju atspoguļošanas faktori sejā (prieks, bēdas, bailes, izbrīns u.c.) kā arī sociālie faktori, kas ne vienmēr saskan ar iekšējām emocijām (pienākums smaidīt, apkalpojot klientus darbā u.tml.). Par cilvēka emocionālo stāvokli var spriest arī pēc tā, kā viņš stāv, sēž, žestikulē u.c. Pētījumi pierādījuši, ka žesti un mīmika vien var sniegt 40% informācijas saskarsmē. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

To varētu pielīdzināt pirmajam- rituālās saskarsmes līmenim. Citreiz cilvēku mijiedarbība šādā līmenī pāriet uz augstākiem līmeņiem, bet citreiz- paliek vien šajā- zemākajā- līmenī. Jo augstāks personības empātijas (līdzjūtības) līmenis, jo labāk viņš var saprast otru cilvēku, iedziļinoties viņa emocionālajos pārdzīvojumos. Sievietes kopumā ir empātiskākas, vīrieši- „sausāki”. Tas skaidrojams ar katra dzimuma psiholoģiskajām atšķirībām. Priekšstats par otru cilvēku ir saistīts arī ar savu pašapziņu. Tā ir vēl viena svarīga spēja- identifikācija, kas līdzinās empātijai, taču atšķiras ar lielāku ievirzi sarunas biedra zināšanu un pārliecību izpratnē, tā ir spēja iejusties otra personībā, viņa pārliecībās, zināšanās, iekšējā pasaulē. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Kā pēdējais mehānisms, uz kura balstās saskarsmes partneru savstarpējā saprašanās, ir refleksija. Tas ir sarežģīts process, kurā ir vismaz sešas uztveres un izpratnes pozīcijas starp saskarsmes partneriem: kādi viņi ir īstenībā, kā katrs no viņiem redz pats sevi, kā viņi redz viens otru un kādi ir viņu priekšstati par to, kā viņus redz saskarsmes partneris. Refleksija veidojas saskarsmes rezultātā, tā nav iedzimta spēja. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9; Vorobjovs, 1996, 13)

Jo vairāk kontaktējamies, jo adekvātāk uztveram dažāda tipa partnerus un sevi saskarsmes procesā. Otrā cilvēka uzvedības interpretācija lielā mērā ir atkarīga no mūsu zināšanām. Vienu un to pašu cilvēku bērns un pieaugušais var uztvert dažādi. Arī divi viena vecuma cilvēki ar atšķirīgām zināšanām un saskarsmes pieredzi uztver vienu un to pašu cilvēku dažādi. Situācijās, kad mums par saskarsmes partneri un apstākļiem trūkst zināšanu un pieredzes, perceptīvā saskarsmes puse ir vairāk pakļauta dažādiem efektiem un citiem apstākļiem partnera uztveres procesā. (Pļaveniece, Raščevska, 1999, 9)

Katram cilvēkam, neatkarīgi no vecuma, ir sava nepieciešamība pēc saskarsmes, attiecībām ar citiem cilvēkiem. Ne vienmēr cilvēks, kurš ir sabiedrisks mīļu tuvinieku vidū, būs sabiedrisks arī, satiekoties ar citiem – nepazīstamiem cilvēkiem. (Lubļinska, 1979, 8)

Tas, kādas ir mūsu un citu cilvēku personības iezīmes, lielā mērā arī ietekmē attiecību veidošanos. Bieži tiek runāts par 5 grupām, kuras sauc par Pieciem lielajiem personības faktoriem, katram faktoram aptverot savas personības iezīmes. Tieši bērnība ir tā, kad veidojas šie faktori – tādas savstarpējām attiecībām nozīmīgas kvalitātes kā ekstraversija un introversija, trauksmainība un nemiers, uzticēšanās vai neuzticēšanās, emocionalitāte, sabiedriskums. Šīs kvalitātes nostiprinās daudzu faktoru – audzināšanas, genotipa, vides, apziņas un zemapziņas kā arī atdarināšanas un pašregulācijas – ietekmē. (Svence, 1999, 12)

Kāpēc tieši bērnība? Iespējams tāpēc, ka bērna smadzeņu šūnas atrodas nepārtrauktā attīstības procesā, tās ir uzņēmīgākas pret dažādām ietekmēm, saņemtie kairinājumi netiek diferencēti, bet tiek uzņemti gandrīz bez izņēmuma. (Geidžs, Berliners, 1999, 2) Šīs Piecas lielās personības īpatnības ir savstarpējo attiecību noteicošie faktori:

1. Naidīgums (auksts, nedraudzīgs, nelaiņš, skops, cietsirdīgs)/Labvēlība (iejūtīgs, laipns, sirsnīgs, draudzīgs, nesavtīgs, uzticīgs);
2. Introverts (kluss, atturīgs, kautrīgs, noslēgts)/ Ekstraverts (pašpārliecināts, runīgs, aizrautīgs, sabiedrisks, sparīgs, valdonīgs);
3. Impulsivitāte (bezrūpīgs, nekārtīgs, vieglprātīgs, bezatbildīgs, neuzticams)/ Apzinīgums(organizēts, rūpīgs, atbildīgs, piesardzīgs, uzticams, plānot spējīgs);
4. Neirotizms (raižpilns, nervozs, mainīgu garastāvokli, jūtīgs, vārīgs, bailīgs, nelīdzsvarots, grūtsirdīgs) / Emocionālā līdzsvarotība (Stabils, mierīgs, apvaldīts, bezkaislīgs);
5. Zems intelekts (šauras intereses, sekls, vienkāršotu domāšanu, neattapīgs) / Augsts intelekts (plašas intereses, bagātu iztēli, atjautīgs, asprātīgs, gudrs, inteligents, zinātkārs, oriģināls).

Ne tikai šīs uzskaitītās personības iezīmes, bet arī dažādās vides, kurās mēs nokļūstam, izraisa dažādu mūsu uzvedību. (Geidžs, Berliners, 1999, 2)

Analizējot autoru domas par cilvēku savstarpējām attiecībām, var nonākt pie secinājums, ka kontaktēties ar cilvēkiem ir neizbēgama dzīves situācija. Cilvēkam ir nepieciešamas attiecības ar citiem cilvēkiem, cilvēkam ir nepieciešams kontaktēties, jo tādā veidā, cilvēks izzina gan sevi, gan arī apkārt notiekošo. Vislabāk sevis izzināšanai palīdz tiešs kontakts ar otru cilvēku, jo vērojot otra cilvēka mīmiku, kustības, runas ātrumu un veidus, cilvēks tīši vai netīši cenšas atdarināt. Un jo vairāk cilvēks meklēs kontaktus un kontaktēsies, jo izglītotāks un patīkamāks viņš kļūs.

Tomēr jāpatur prātā, ka vēlme pēc attiecību veidošanas katrai personībai atšķiras, kaut vai ņemot par piemēru ekstraverto un intraverto tipu cilvēkus. Vieniem būs izteiktāka vēlme veidot arvien jaunas attiecības un viņiem tas arī labi padosies, turpretim otriem būs labi ar vien pāris attiecībām savā dzīvē, toties dziļām. Ja ņem vērā šīs minētās personības iezīmes, tad vienmēr būs cilvēki, kas īpaši nevēlēsies veidot attiecības, viņu personības īpatnību dēļ, un tādi, ar kuriem citi nevēlēsies veidot attiecības to pašu iemeslu dēļ. Tāpēc, ja ar mums notiek otrais variants, tad ir vērts padomāt, kādas kvalitātes sevī varētu uzlabot, vai mainīt, it sevišķi, ja tas mūs satrauc, jo ikviens cilvēks grib mīlēt un justies mīlēts, t.i., būt kvalitatīvās savstarpējās attiecībās.

1.2. Pirmsskolas (4-6 g.) vecuma bērnu attīstības raksturojums pētāmā temata aspektā

Lai gan pirmsskolas vecumā bērna galvenās autoritātes vēl aizvien ir pieaugušie, visbiežāk, vecāki, pieaug vēlme pēc saskarsmes ar vienaudžiem. Šis ir vecums, kad lielākoties bērni izvēlas draudzēties ar sava dzimuma pārstāvjiem – zēns ar zēniem, bet meitenes ar meitenēm, taču, var būt arī izņēmumi, kad zēns draudzējas ar meiteni. No tā ir atkarīgas kopīgās intereses un bieži vien intereses var sakrist neatkarīgi no dzimuma.

Bērns meklē ar viņiem tuvību, ķermenisku kontaktu, ierosmi un spēj arvien vairāk paust savas jūtas. (FonKeizerlinka, 2002, 1; Lieģeniece, 1992, 7; Ļubļinska, 1979, 8; Svence, 1999, 12) Tāpēc ir ļoti svarīgi dot bērnam iespēju veidot piesaisti ar sava vecuma biedriem, brāļiem un māsām. Bērnam tā pat kā jeb kuram cilvēkam ir nepieciešama vajadzība pēc saskarsmes ar vienaudžiem un šāda piesaista sākotnēji var veidoties jau ģimenē (ja aug bērni ar mazu vecuma starpību) un arī bērnudārzā- vietā, kur bērns var katru dienu satīties ar citiem bērniem, mācīties

veidot attiecības un kopt draudzību, mācīties dalīties ar citiem, ieklausīties savu draugu teiktajā. (Einsvorta, 2007, 5)

Atrazdamies viena vecuma plaknē, viņi uz līdztiesības pamatiem mācās saskatīt, kā pašu uzvedība atspoguļojas citos un kādas sekas tā izraisa, mācās atpazīt sevi kā darbošos personu (subjektu) un mācās iejusties otra cilvēka ādā. Kā jūtas viņš, kad es šādi uzvedos (izturos), un vai es gribu, lai viņš tā justos? Šāda pieeja ļauj pareizāk novērtēt bērnu draudzēšanos – šo paralēlpiesaisti, kuras trūkums var būt tikpat traumējošs, kā piesaistes trūkums mātei. Bērniem ir vajadzīgi bērni. (FonKeizerlinka, 2002, 1)

Saskarsme ar citiem bērniem visbiežāk notiek bērnudārzā, kur starp bērniem veidojas kolektīvo attiecību sākotnējās formas. Vajadzību būt saskarsmē ar sava vecuma bērniem, vajadzību kopīgi rotaļāties bērni parasti sāk apzināties pēc ceturtā dzīves gada. Šo vajadzību izteica kāds sešgadīgs zēns, kad māte solīja paspēlēties ar viņu. Zēns mātei teica: „Es gribu spēlēties ar bērniem, bet tu neesi bērns.” Ja pedagogs spēj šo vajadzību pēc kopīgas darbošanās izmantot pareizi, tā var kļūt par pamatu augstāko cilvēcisko jūtu izveidei. Labi organizētā bērnudārza grupā jau pirmsskolas vecumā veidojas draudzības jūtu sākotnējās formas, visbiežāk vecākajās bērnudārza grupās. Bērns skumst bez drauga, palīdz viņam, dalās ar viņu rotaļlietas, saldumos, aizstāv, ja kāds draugam dara pāri. Pievēršot uzmanību tiem, kam vairāk jāpalīdz, audzinātāja vai vecāki rosina bērnus palīdzēt viens otram un citiem cilvēkiem, veidojot viņos smalkjūtīgumu un gādīgumu. (Lubļinska, 1979, 8) “Drīkst, es ielūgšu uz vārdadienu savus draugus?” saka bērns. Viņš būs priecīgs, ja mamma atļaus ierasties visiņiem viņa draugiem. “Es ar tevi vairs nedraudzēšos” viens bērns saka otram kā ultimātu, lai draugs piekāptos kādiem konkrētiem noteikumiem. Tie ir piemēri, cik dažādi var izpausties unikāla psiholoģiskā parādība – bērnu draudzība, kam ir ļoti būtiska loma personības izveidē, bērna sociālajā un intelektuālajā attīstībā.

Bērni vēl tikai mācās sarunāties viens ar otru, veidot dialogu, izprast cita cilvēka, arī vienaudža, domas un runas iekšējo loģiku, jūtas, iedzīvoties otra cilvēka stāvoklī, motivācijā, uzvedības veidā, kā arī atteikties no sava skata punkta un integrēt savā darbībā, citā perspektīvā ieraudzītās atziņas, jo šajā vecumā viņi vēl ir diezgan egocentriski, pasaules norises vēloties aplūkot vien no sava skata punkta un līdz ar to nespējot vērtēt lietas no cita bērna redzes leņķa. Tāpat esošie dialogi ir tieši un konkrēti, bērns neprot viltīgi (ar aprēķinu) koriģēt sarunas biedra uzvedību, kā reizumis dara vecāki bērni un pieaugušie. (FonKeizerlika, 2002, 1; Svence, 1999, 12) Tieši 4-6 gadu vecumā vajag kopējo apspriešanu procesā izmantot kritikas un pašanalīzes metodi

un apkārtējās vides faktora audzinošo sistēmu. Mums bērnam jāparāda, kādā veidā viņš ir saistīts ar sabiedrību.

Bērnam nepieciešams šīs prasmes apgūt spēļu procesā, tēlojot gan tiesnesi, gan aizstāvi, policistu, noziedznieku un noziedznieka vecākus. Audzinātāja īpašs uzdevums ir ievērot situācijas, kurās var veidot mazo personību, jo bērnu savstarpējās attiecībās, tāpat, kā pieaugušo attiecībās, neskaitāmas reizes atspoguļojas lepnums, varaskāre, meli, sāncensība un intrigas. Šīs negatīvās situācijas ir labs veids, kā veicināt bērna pašanalīzi un citu analīzi. (Mihaels, 2013, 6)

Draudzībā nav svarīgi, vai draugs ir vienaudzis, vecāks vai jaunāks, svarīgas ir kopīgās intereses, jo tad ir interesanti sarunāties, spēlēties un darboties kopā. Bērni mācās ne tikai no pašu draudzības, bet arī no modeļa: daudz ko viņi apgūst redzot. Tādēļ nav mazsvarīgi, kādas grāmatas bērni lasa, kādas filmas skatās, kādus stāstus dzird un kādu pieaugušo piemēru redz.

Bieži vien viņi konfliktus vēlas atrisināt tādā veidā, kādā tas sāks- vardarbīgi. Tomēr ir arī reizes, kad bērnam rodas vēlšanās būt draudzīgam un kopīgi risināt konfliktu. Ja bērni redz, ka cilvēki ir draudzīgi (piemēram, pārējie bērni grupā), cits citu drosmīgi aizstāv un piedod kļūdas, viņi vēlas līdzināties šiem cilvēkiem. (FonKeizerlika, 2002, 1) Lai vai kā, pieaugušais ir galvenais šo attiecību un arī problēmu risinātājs- viņš iesaka, vada un virza bērnus uz labām un kvalitatīvām savstarpējām attiecībām.

Veidi, kā bērnam palīdzēt iegūt draugus:

1. Lai bērnam palīdzētu attīstīt saskarsmes veidošanos, ir jāattīsta labāka emocionālā paškontrolē – vecākiem ar bērniem ir jārunā par problēmsituācijām, bērna izjūtām. Ja bērnu izolē, nosoda vai pazemo, tas bērna attīstību neuzlabos, tikai pasliktinās. Ar bērnu ir jārunā daudz un bieži.
2. Vecāki pret bērnu nedrīkst būt pārāk stingri. Bērnam ir jādod nedaudz “brīvība”, jo pārlietu liela kontrolēšana var bērnam izraisīt naidu un agresijas. Vecāki šādā veidā neļauj bērnam pilnvērtīgi izzināt pasauli, neļauj mācīties no savām kļūdām, līdz ar to šiem bērniem ir ļoti šauras pasaules redzējums.
3. Vecāku uzdevums ir rādīt bērniem priekšzīmi izejot sabiedrībā. Vecāki bērnam māca būt pieklājīgiem un laipniem pret apkārtējiem līdzcilvēkiem. Ja bērns prot sarunāties laipni, tad tas ir pirmais solis uz pozitīvu attiecību veidošanos.
4. Palīdzēt bērnam izprast “sejas emocionālās izpausmes”.
5. Vecāku pienākums ir vērot bērnu jeb kurā dzīves situācijā, arī sociālajā pasaulē. Dažādu kultūru pētījumi liecina, ka bērni ir daudz atvērtāki socializējoties ar

vienaudžiem brīdī, kad kāds no pieaugušajiem ir blakus, vai vēro visu no malas. (Parke, Alison, 2002)

6. Vecāku pienākums ir bērniem veicināt izpratni par kultūras atšķirībām. Bērni daudz pozitīvāk skatīsies uz saskarsmes veidošanu, ja neizdalīs cilvēkus pēc kādām konkrētām atšķirībām – rases, valodas u.c.

Kā jau noskaidrojās, bērns viens pats nespēj apgūt prasmes socializēties (protams ir arī izņēmumi – bērni no nelabvēlīgām ģimenēm, bez vecākiem – bērni kuri pieraduši dzīvot vieni un tikt galā ar visu paši) pareizi un pilnvērtīgi, lai bērnam šīs prasmes būtu pēc iespējas pilnīgākas, jāiesaistās ir arī vecākiem, vai citiem tuviem ģimenes biedriem. Lai bērnam veidotos saskarsme ar vienaudžiem, ir nepieciešams vecāku atbalsts un ne tikai brīdī, kad bērns veido attiecības, bet gan visas bērna dzīves garumā vecākam ir jābūt tam cilvēkam, kas rāda bērnam “ceļu” uz pilnvērtīgu, pašpārliecinātu un sociālu dzīvi.

Bērnu pasaulē ir ļoti daudz un katram šim bērnam piemīt sava rakstura īpašības. Bieži vien šīs rakstura īpašības tiek labotas, jo neatbilst pasaules normām. Piemēram, kāds bērns ir vairāk kautrīgs, cits bērns ir vairāk aktīvs, kāds vairāk runās vai kāds vairāk klusēs, cilvēki ir dažādi tā par arī viņu fiziskais, emocionālais, garīgais un psiholoģiskais stāvoklis. Ne bērnus, ne pieaugušos nedrīkstētu pielīdzināt pasaules uzskatiem un attīstības normām, jo katrs cilvēks attīstās savā tempā, savā gaitā. Taču, palūkojoties uz cilvēku grupām, un šajās grupās esošajiem cilvēkiem ir iespējams saskatīt to, cik mēs esam dažādi, piemēram, (arī pirmsskolas izglītības iestādes grupās) tiem bērniem, kuri nedaudz atšķiras no pārējiem grupas bērniem, tiek pievērsta papildus uzmanība – tiek vesti pie speciālistiem, lai uzlabotu bērnu stāvokli, kaut gan, iespējams ar bērnu viss ir kārtībā – bērns vienkārši nejūtas drošs vai jūtas pārāk drošs savā vidē.

Tomēr ir bērni, kuriem ir manāmas problemātiskas attiecības ar citiem bērniem un psihologi šos bērnus parasti dala 2 grupās:

- 1) Bērni, kurus var nosaukt par kautrīgajiem, un tāpēc viņiem ir saskarsmes problēmas;
- 2) Bērni, kurus var nosaukt par agresīvajiem, egocentriskajiem bērniem.

Pirmajiem saskarsmes grūtības saistītas ar to, ka viņi baidās sadarboties un iesaistīties aktivitātēs kopā ar citiem vienaudžiem. Šādai bērnu darbībai pamatā ir kautrība, bailes, zems pašvērtējums, nemācēšana veidot saskarsmi ar grupas biedriem, līdz ar to neiesaistās rotaļās. Vecākiem no šāda bērna ir jāizjūt trauksmes signāls un pēc iespējas pareizāk un ātrāk ir jācenšās palīdzēt, bērnam trūkst iedrošinājums un drošības sajūta. Vecākam ir jāizprot šāda bērna vēlmes,

jārada nepiespiesta vide, biežāk bērns jāved sabiedrībā, lai mācītos kontaktēties ar citiem bērniem – laba vieta ir rotaļu laukums. Tā ir vide, kur bērnam nākas sarunāties ar citiem bērniem, kaut vai sākumā pietiktu ar nelielu frāzi, vārdu vai teikumu, ar kaut ko ir jāsāk. Vēl ir iespējams bērnu vest pie zināmiem vienaudžiem (draugiem, radiem), jo tieši šie bērni ir zināmi un viņu rīcība kautrīgo bērnu nepārsteigs, līdz ar to kontakts un saskarsme izveidotos veiksmīgāka.

Kautrīgs bērns daudz labprātāk spēlēsies viens pats vai divatā ar sev zināmu labu draugu, nevis lielā barā. Vecākam nevajadzētu nemitīgi atkārtot, ka bērns ir kautrīgs un uztraukties par to, bet pieņemt to un palīdzēt bērnam veidot attiecības kaut ar vienu bērnu. Jo ja vecāks bieži apkārtējiem cilvēkiem sludinās, ka viņu bērns ir kautrīgs, viņš to nevar un nemāk, vai nevēlas darīt, tad bērns arī necentīsies kaut ko mainīt. Vecāki nedod bērnam motivāciju darboties, vecāki bērnu nospiež un ir pret viņu vardarbīgi (paši to nenojauzdami). Ja vecāks jūt, ka viņu bērns savā ziņā ir atturīgs veidojot kontaktu un attiecības ar vienaudžiem, tad pirmām kārtām, vecākiem ir jācenšas iegūt informāciju no zināmiem speciālistiem kā šo situāciju uzlabotu pareizāk, neizdarot vēl vairāk bērnam pāri. Otrām kārtām, vecākam ir jādarbojas ar bērnu katru dienu, nevis reizi mēnesī. Bērnam jeb kurā vecumposmā ir nepieciešams vecāka atbalsts un piesaiste.

Otrie ir agresīvi un visu darbību centrē tikai uz sevi, nerēķinās ar citiem, spēles noteikumus grib izmainīt pēc saviem noteikumiem. Šie bērni grib komandēt citus un kad tie negrib pakļauties viņu komandām, agresīvie bērni apvainojas un izstājas no spēles. Rotaļās ar egocentriskajiem bērniem bieži rodas konflikti un citi bērni negrib viņus iesaistīt savās rotaļās, jo bērniem, tāpat, kā lielākajai daļai pieaugušo nepatīk vardarbība. Viņi apzināti izvairīsies no tādiem bērniem, kas sit, kož, mēģina atņemt mantas vai nepārtraukti diktē savus noteikumus. Vecāku uzdevums būtu pārrunāt šādu sava bērna uzvedību un mēģināt palīdzēt atrast veidus, kā bērnam laboties, paslavēt ikreiz, kad bērnam ir izdevies rotaļāties miermīlīgi un satīcīgi. (Einsvorta, Bareta, Čigbo, 2007, 5; Svence, 1999, 12) Ja grupā ir bērns, kurš uzvedas vardarbīgi, nevaldāmi un nerespektē citus grupas biedrus, tad sākumā pārrunas ir jāveic ar vecākiem un kopīgi jāvienojas par vienotu risinājumu, lai bērna uzvedības stāvokli izmainītu. Pirmsskolas izglītības grupā ir vairāki veidi, kā rīkoties ar agresīvu bērnu (“Stop” programmas iedalījums):

1. Jāignorē jeb kuras bērna dusmu, negāciju izpausmes.
2. Nesakot ne vārda, jāpieskaras bērnam (uzliekot roku uz bērna galvas, pieskaroties bērna rokai u.c.).
3. Jānoliek bērns maliņā un jālūdz viņam aizskaitīt līdz 10.

4. Iedot bērnam pārtraukumu – “Timeout” – ievest citā telpā (tad, ja bērns sāk traucēt citus grupas biedrus).
5. Novērst bērna uzmanību no dusmām ar kaut ko interesantu un aizraujošu.
6. Paslavēt bērnu par iepriekš labi padarīto darbu, motivējot darboties vēl labāk.

Problemātiskā uzvedība var izpausties dažādi:

1. Agresijas veidā (sišana, grūstīšanās, košana u.tml.).

Agresiju bērnam var izraisīt dažādi apstākļi: bailes, nedrošība, stress, bezspēcība u.c. Šādas uzvedības cēlonis var būt arī bērnu tīša vai netīša izludināšana, kad bērns pieradis darīt visu, ko vēlas, vai arī autoritatīva audzināšana, kad bērnam neļauj būt pašam, viņu apspiež, neiedziļinās viņa vajadzībās, problēmās, bet kāds vienmēr zina „labāk”, kas viņam vajadzīgs un kas jādara. Nereti agresija ir greizsirdības rezultāts, ja ģimenē aug vairāki bērni- vecākais ir greizsirdīgs uz jaunāko vai otrādi. Agresivitāte var izpausties kā vēlme nodarīt kādam pāri, atriebties par pāri nodarījumiem. Dažreiz agresija ir vairāk verbāla, nekā fiziska.

Šādos gadījumos psihologi iesaka ļaut bērnam spriedzi mazināt kustoties, izspēlējot kādas psihodrāmas.

2. Kā bailes un nemiers.

4-6 gadu vecumā mēdz pieaugt bailes un nemiers. Bērns var sākt baidīties no svešiniekiem, kukaiņiem, briesmoņiem u.tml. Visbiežāk šīs bailes izjūt kautrīgi bērni, it īpaši ja ir atstāti vieni vai dzirdējuši draudus. Bērni var izdzīvot bailes un nemieru katrā savā dzīves krīzes posmā (divgadnieku krīze, trīsgadnieku krīze u.t.t.), jo tas ir brīdis, kad bērns izzina sevi, cenšas sevi izprast un bieži vien arī “cīnās” pats ar sevi. Bērnam sāk parādīties dziļākas vēlmes, nostāja, bērns sāk pretoties vecāku gribai, līdz ar to bieži vien parādās vecāku un bērnu starpā konflikti, bērns cenšas parādīt, ka viņš arī ir personība ar savām vēlmēm un vajadzībām. Bērnam var parādīties bailes pašam pret sevi un savu rīcību. Šīs krīzes situācijas var bērnam nemazināties augot lielākam, arī 5 un 6 gados, it īpaši situācijās, kad bērns agrākā posmā nav saņēmis nepieciešamo atbalstu.

3. Brāļu un māsu sāncensības veidā.

Bērniem augot lielākiem, saasinās cīņa par savu vietu ģimenē, vecāku uzmanību. Vecākie bērni parasti grib būt vadītāji, stiprākie un gudrākie. Mazākie bērni, savukārt var kļūt agresīvi no vēlēšanās uzvarēt vecāko brāli vai māsu tīri emocionāli. Trīs bērnu ģimenē parasti visgrūtāk ir vidējam bērnam, kuru nereti vecāki uzskata par „pašsaprotamo” bērnu, viņš nekad nav bijis vienīgais bērns ģimenē un arī vairs ne jaunākais. Vecākiem iesaka bērnus nekad nesalīdzināt, ne

tieši, ne netieši, jo tieši salīdzināšana var būt par iemeslu pastiprinātai bērnu konkurencei un agresivitātei savā starpā. (Svence, 1999, 12)

Bērni mēdz arī bieži sūdzēties viens par otru. Vecākiem un audzinātājiem jābūt īpašai gudrībai, lai šīs sūdzības ātri izbeigtos. (Lubļinska, 1979, 8)

Kāpēc bērns uzvedas slikti? Tam var būt vairāki iemesli, kā, piemēram, apkārtējo uzmanības piesaistīšana, sava spēka demonstrācija vai varas iegūšana, atriebība vai neticība sev.

Lai vai kā, arī šajos gadījumos pieaugušajam jābūt īpašai gudrībai, jāizglītojas un jācenšas atrast vislabākos risinājumus šo problēmu novēršanai un pēc iespējas veiksmīgāku bērnu savstarpējo attiecību veidošanai.

Pirmsskolas vecuma bērni turpina pilnveidot saskarsmes prasmes ar pieaugušajiem. Viņi apgūst dažādas saskarsmes normas un etalonus. Bērnu vēlme būt pieaugušiem, patstāvīgiem, neatkarīgiem pieaug. Tieši spītība, nepaklausība un pieaugušā prasību ignorēšana uzskatāmas par patstāvības un emancipācijas tieksmēm. Tās signalizē, ka ir pienācis laiks mainīt bērna un pieaugušā attiecību stilu vai attieksmi kopumā, jo bērns piedzīvo jaunu lēcienu attīstībā. Ne velti ir teiciens, ka nevis bērns ir nepareizs, bet gan vecāku attieksme ir novecojusi. Lai vai kā, 4-6 gadu vecumā pieaugušais vēl arvien ir bērna galvenā autoritāte, paraugs, ko atdarināt, no kā mācīties morāles normas, izpratni par lietu norisēm un sevi pašu. (Lieģeniece, 1992, 7; Svence, 1999, 12) Tieši pieaugušais ir tas, kas ievieš bērnu attiecību veidošanas pasaulē ar citiem bērniem, māca bērnu tās veidot un uzturēt, regulē, pārrunā un pamāca, kā attiekties pret citiem.

1.3. Dramatizācijas rotaļas kā savstarpējo attiecību sekmējošais elements

1.3.1. Rotaļa, bērna attīstības veicinātāja

Rotaļa ir laika īsinoša nodarbe, kurā bērns aktīvi darbojas ar sev interesējošām lietām. Rotaļas ir daudz un dažādas: ar rotaļlietām, bez rotaļlietām, ar draugiem, individuālās rotaļas, aktīvās rotaļas vai mierīgās rotaļas, rotaļās, kurās noteikumus diktē bērns un rotaļas, kurām noteikumi jau pastāv kā arī lomu rotaļas, sižetiskās lomu rotaļas, dramatizācijas rotaļas u.c.

N. Krupskaja atzīmē, ka bērniem vismīlākās un vajadzīgākās ir tās rotaļas, kurās viņi paši izvirza rotaļas mērķi: uzcelt māju, aizbraukt uz Maskavu, pagatavot pusdienas. Rotaļas process ir virzīts uz šī mērķa īstenošanu (bērni plāno, izvēlas līdzekļus mērķa sasniegšanai) un tādējādi sekmē gribas īpašību attīstību. (Dzintare, 1984, 16)

Daina Dzintare savā grāmatā “Rotaļa un darbs bērnudārzā” norāda, ka pastāv trīs rotaļu grupas. (Skat. 1. tabulu)

1. tabula. Rotaļu iedalījums. (Dzintare, 1984, 17)

Rotaļu iedalījums	Rotaļu veidi	Ko tās attīsta?
Rotaļas ar atklātiem, fiksētiem noteikumiem.	Didaktiskās rotaļas, kustību rotaļas un muzikālās rotaļas.	Attīsta prāta spējas, koncentrēšanos, nostiprina sīko pirkstu muskulatūru u.c.
Rotaļas ar slēptiem noteikumiem.	Radošās rotaļas, sižetiskās lomu rotaļas, dramatisācijas un celtniecības rotaļas.	Ieaudzina pozitīvu attieksmi pret dabu, veicina patstāvību un bērna darbības pašregulāciju u.c.
Tautas rotaļas	Ģimenes, tradicionālās rotaļas. Gadskārtu rotaļas.	Bērns darbojas, runā, apgūst tikumu, veido iztēli. Saistās ar dziedāšanu, dejošanu: Vāru, vāru putriņu, Trīs milti katlā; Tam došu, tam došu, Tas nekūra uguni, Tas nedabūja.

Rotaļa ir daudzfunkcionāla. Kā kultūras fenomens tā bērnu attīsta, māca, audzina, socializē, uzjautrina, ārstē, pilnveido. (Dzintare, Stangaine, 2007, 19) Caur rotaļu bērns attīstās gan fiziski, gan garīgi un arī emocionāli. Rotaļu laikā bērns darbina visas piecas savas maņas (var būt izņēmumi, kad kāda maņa netiek pielietota rotaļāšanās laikā – redze, dzirde, utt.) kā arī savu prātu, kas bērnam ir ļoti būtiski, lai bērns izaugtu un attīstītos par radošu un pareizi domājošu personību.

Rotaļas var būt dažādas, sākot ar dažādām manipulācijām ar priekšmetiem un beidzot ar lomu un sižeta rotaļām, kam ir ļoti liela nozīme bērnu attīstībā. (Lieģeniece, 1992, 7; Ļubļinska, 1979, 8; Renģe, 2002, 11; Svence, 1999, 12)

Rotaļa ir tā interesantā nodarbe, kad bērns var darboties gan viens, gan arī ar saviem draugiem/grupas biedriem. Bērnam rotaļājoties kopā ar citiem bērniem attīstās komunikācijas prasmes, sadarbošanās prasmes kā arī bērns apgūst situācijas, kurās viņš nav noteicējs. Bērns mācās pieņemt citu bērnu domas un respektēt tās. Pirmsskolas vecumā rotaļa ir galvenā bērna darbība, tādējādi sanāk ka arī kontaktēšanās, it sevišķi starp bērniem jaunākajā pirmsskolas vecumā

(aptuveni 4 gados), visvairāk notiek rotaļājoties, savus draugus/draudzenes uztverot vairāk kā rotaļu biedrus un savstarpējās attiecības vairāk ir kā rotaļāšanās un dziļāki to iedīgļi vēl tikai veidojas, un bērns vēl īsti nespēj motivēt savu vēlēšanos draudzēties, t.i. rotaļāties ar kādu no bērniem (Studente, 1988, 4; Renģe, 2002, 11)

Bērnā šī nav vienkārša situācija, jo no mazotnes bērns ir pieradis būt noteicējs savās rotaļās, savā darbībā un uzklaut savu draugu domas, un rotaļāties ne pēc saviem izvirzītiem mērķiem, nav tas vienkāršākais posms rotaļāšanās laikā. Bērns jeb kurā rotaļā, kur iesaistās cita persona/personas no malas, tīši vai netīši uztver otra spēļu biedra intonācijas, runas stilus un teikuma struktūru, un agrāk vai vēlāk, bērns šīs saklausītās iemaņas izmēģinās kādā situācijā. Bērns ir liels pasaules izziņātājs, viņam ļoti patīk pētīt, meklēt sakarības un pielietot tās savā praksē.

1.3.2. Bērnu savstarpējo attiecību specifikas veidošanās rotaļāšanās laikā

Rotaļā bērns modelē dzīvi. Viņš attēlo dažādas dzīves norises, izvēlas līdzekļus savai darbībai, daudz izzina un uzzina, iemācās cienīt ģimeni, draugus. Apmēram 5-6 gadu vecumā bērns jau apjēdz personiskās draudzības attiecības un grupas attiecības un diferencē tās. Draudzēšanās motīvi ir daudzveidīgāki- apmierinājums ar saskarsmi rotaļā, vienaudža personisko īpašību ievērošana, biedra uzmanības saskatīšana, piemēram, biedrs iedevis kādu rotaļlietu, palīdzējis apģērbties u.tml.). Tomēr kolektīvistisku attiecību izpausmes nav pietiekami noturīgas un ir vairāk situatīvas. (Studente, 1988, 4) Tikai vēlāk, sākot ar aptuveni sešiem, septiņiem gadiem, bērns sāks uztvert draudzību kā savstarpēju sadarbību, ne tikai rotaļās, bet arī citās, ikdienišķās lietās, viņā sāk veidoties atbildības jūtas, kopīgas intereses ar kādu no vienaudžiem, viņš ne tikai apjēdz savu draudzību ar vienaudzi, bet arī sāk lietot vārdus „draugs”, „draudzība”.

Tomēr arī šajā periodā vēl vērojama jūtu nenoturība un ir labi, ja vecāki seko līdzī bērna attiecībām ar vienaudžiem, vai viņš prot iesaistīties kopīgā darbībā, vai viņu interesē biedru veikums un panākumi, vai viņš jūt līdzī to neveiksmēm, kā izturas pret kolektīvā darba uzdevumu u.tml. Bērnu saskarsmē valda citas vērtības nekā pieaugušo un bērnu attiecībās. Vienu brīdi bērni draudzīgi rotaļājas, tad pēkšņi viņi var sastrīdēties, raudāt, bet pēc brīža atkal salabot, lai sāktu jaunu spēli. Bērna uzvedība pret citiem noteikti jāvērtē, lai bērna tikumiskā pieredze varētu paplašināties un viņš mācītos saprast, kāda izturēšanās ir un kāda- nav pieņemama. (FonKeizerlinka, 2002, 1; Studente, 1982, 3; Einsvorta, Baretā, Čigbo, 2007, 5)

Jau pirmsskolas vecumā starp bērniem sāk izvirzīties līderi un padotie. Jo vecāki kļūst bērni, jo izteiktāk veidojas līderu un padoto attiecības grupā. Psihologi iesaka audzinātājiem sekot līdzi šiem procesiem un ar rotaļu un spēļu palīdzību ļaut ikvienam bērnam izmēģināt gan līdera, gan padotā lomu, lai vadoņi nebūtu vieni un tie paši katrā rotaļā. Citādi bērna psihē veidojas ievirze par padotajiem (izpildītājiem) un noteicējiem, vadoņiem. Šajās rotaļās veidojas arī bērna pašvērtējums un motivācija. (Svence, 1999, 12)

4-6 gadu vecumā pieaug vienaudžu dotā vērtējuma nozīme, bērnam tas kļūst svarīgi. Bieži vien bērnu starpā var novērot lielīšanos, kad bērns it kā akcentē savu nozīmīgumu savās un vienaudžu acīs. Šī lielīšanās gan bieži vien ir diezgan pārspīlēta, piemēram, ja kāds bērns stāsta, ka tēvs viņam nopircis konfekti, kāds cits varētu atbildēt, ka viņa tēvs viņam nopircis simts konfektes. Pirmsskolas vecuma sākumposmā bērnam ir svarīgi apstiprināt savu nozīmīgumu pieaugušo acīs, bet beigu posmā- vienaudžu acīs. Ir dažādi pētījumi par bērniem, kuri pirmsskolas periodā nav kontaktējušies ar vienaudžiem. Ja viņi, nonākot skolā, saņem pilnīgi pretēju vienaudžu vērtējumu, nekā bija dzirdējuši no vecākiem un vecvecākiem, bērniem var būt lielas problēmas iejusties, viņi var gūt emocionālu traumu. (Svence, 1999, 12)

4-6 gadu vecumā bērnam ir emocionāli neapvaldītāks raksturs nekā vecumposmā pirms un pēc tam. Bērniem ir raksturīgas vienlaikus pretējas jūtu izpausmes, bērns var gan dusmoties, gan pēkšņi priecāties, būt nesavaldāms un palīdzēt kādam. Bērns kļūst emocionāli decentralizētāks, pieaug viņa socializēšanās prasmes un līdz ar to viņš ir spiests atteikties no dabiskā egoisma un biežāk rēķināties ar citiem, t.sk. vienaudžiem. (Svence, 1999, 12) Šajā periodā viens no pieaugušo uzdevumiem būtu radināt bērnu pie vienaudžu saskarsmes īpatnībām, pie dzīves grupā (piem., bērnu dārzā). Tas var mazināt bērna nemieru un sekmēt pakāpenisku adaptāciju dzīvei sabiedrībā.

Tāpat jāveido sociālās iemaņas un rūpes par citiem- jāpilnveido prasmes kontaktēties ar vienaudžiem, draudzēties, uzņemties atbildību, piemēroties. (Svence, 1999, 12) Vecākiem un audzinātājiem jābūt kā vadītājiem bērnu saskarsmes veidošanās posmā, jāaicina dalīties, kādas lietas, piemēram, ratiņu stumšanu, bumbas ripināšanu, darīt kopā. Tāpat arī jādara, ja ģimenē aug bērni ar nelielu vecuma starpību, piemēram, 4 un 6 gadus veci. Vecākiem būtu jāliek uzsvars uz dalīšanos, un jāmudina bērnus dzīvot draudzīgi. Vecāki var iedrošināt vecāko bērnu palīdzēt jaunākajam, jaunāko mācīties no vecākā vai otrādi. (Studente, 1982, 3)

Bērniem nav piemērotas komandu spēles un sacensības, bet gan cita veida sporta nodarbības, vislabāk, ar rotaļu elementiem, jeb kustību rotaļās. Bērniem šajā vecumā novērojama tā saucamā „plosīšanās”, kad gribas iztraktoties un tajā brīdī ir grūti apstāties un to izbeigt. Turklāt, ja šādu lietu

iesāk viens vai divi bērni, pēc brīža jau visa bērnu grupa (piemēram, bērnu dārzā) var plosīties un nespēt to pārtraukt. Audzinātājiem tad būtu vēlams izmantot kādu īpašu signālu sistēmu, kas palīdzētu šo „trakošanu” beigt. (Svence, 1999, 12)

6 gadu vecumā, tieši pirms skolas gaitu uzsākšanas bērni parasti jau ir izveidojušies iekšējā pozīcija- kā viņš izturēsies pret sevi un citiem. Tātad, bērnu savstarpējās attiecības lielā mērā atkarīgas no katra bērna individuālajām īpatnībām un īpašībām. Bērns, veidojot attiecības, kopumā citus bērnus vērtē nevis adekvāti, bet pēc individuālā apersepcijas plāna, t.i., subjektīvās pieredzes rezultātā gūtajiem priekšstatiem (salīdzinot otru ar sevi). Attiecības atkarīgas arī no bērna rakstura, kas veidojas gan no iedzimtības, gan audzināšanas, gan vides. No rakstura atkarīgs, vai bērns attiecībās ar citiem bērniem uzņemsies iniciatīvu, būs mērķtiecīgs, neatkarīgs, savaldīgs, savā veidā tas raksturo bērna personības kvalitāti. (Svence, 1999, 12) Pirmsskolas vecumā bērns turpina apgūt saskarsmes prasmes ar vienaudžiem. Pieaug viņu vēlēšanās būt patstāvīgiem un neatkarīgiem, bieži arī vienaudžu ietekmē. Šīs patstāvības vajadzības bērni apmierina rotaļājoties.

Sešgadīgu bērnu savstarpējās attiecības rotaļā kļūst sarežģītākas. Rotaļā iesaistās arvien vairāk dalībnieku, sāk veidoties kolektīvās rotaļas. Tajās novērojamas divējādas attiecības starp bērniem: reālās un rotaļu attiecības. Bieži vien tās savā starpā tiek jauktas. Tā, piemēram, „skolotājs” ieliek sliktu atzīmi kādam „skolēnam” un pasaka, ka tas par to, ka ejot mājās šis bērns viņam iesitis. Rotaļājoties bērni nonāk tikpat sarežģītās savstarpējās attiecībās kā dzīvē, un līdz ar to paveras iespējas tikumisko jūtu izkopšanai, audzināšanai. Psihologu pētījumi pierāda, ka kopīgās rotaļas izraisa bērniem spilgtus pārdzīvojumus, veido biedriskumu, draudzības un citas tikumiskās jūtas, attīsta drosmi, pašapziņu, rada līdzpārdzīvojumu citu priekiem un bēdām. Tikumiskās audzināšanas piemērs varētu būt tāds, ka izspēlējot rotaļā „dzimšanas dienu”, bērni „jubilāram” dāvina lietas, kas viņā izraisa prieku.

Pirmsskolas vecuma bērniem vairs nepietiek ar mierīgām „kaimiņattiecībām” ar citiem bērniem, viņiem rodas vēlēšanās spēlēties citam ar citu, bet vecākais pirmsskolas bērns praktiski vispār nespēj rotaļāties viens, viņš cenšas savam grupas biedram kaut ko pastāstīt, kopā veikt uzdoto darbu. Prieks par kopā darāmo veido bērnu vidū jaunas attiecības- pirmssākumu draudzībai, biedriskumu. Bērni rūpējas cits par citu, skumst bez draugiem, cenšas viens otram palīdzēt, ir uzmanīgi pret mazākiem bērniem. Organizējot bērnu kopīgās nodarbības, grupējot viņus pa diviem un trim saskaņā ar viņu sagatavotību un individuālajām īpatnībām, nosakot tādas darba grupas pienākumus, bet pēc tam vērtējot darba rezultātus, bērnu dārza audzinātājs raisa bērnos vajadzību vērtēt katra bērna darbību un arī visas grupas kopējo darbību. (Lubļinska, 1979, 8)

Tuvojoties skolas gaitu uzsākšanai, savstarpējās bērnu attiecības ir viens no rādītājiem bērna gatavībai skolai, cik spējīgs viņš ir kontaktēties ar vienaudžiem, piemēroties, sadzīvot ar citiem un prast sevi aizstāvēt, zināt elementāras uzvedības normas. (Svence, 1999, 12)

Aptuveni 6-7 gadu vecumā meitenes dod priekšroku meiteņu sabiedrībai, bet zēni- zēnu. Zēni tiecas apvienoties grupā, komandā. Starp viņiem pastāv patiešām cieša, savdabīga, dabiska iekšēja saikne, viņi sajūt biedru. Viņi kopā spēlē dažādas šim vecumposmam atbilstošas aktīvas spēles, piemēram, „sunišus”, „augstāk par zemi”, viņiem patīk cīnīties savā starpā. Viņu attiecības veidojas vairāk lietišķas, ne tik daudz sarunājoties, bet tieši darot kaut ko kopā. (Einsvorta, Bareta, Čigbo, 2007, 5; Laitmans, Jakoviča, Vinokurs, 2013, 6; Renģe, 2002, 11) Meitenēm nav tieksmes pēc iekšējas apvienošanās, bet tikai pēc kopējas spēles. Viņas ir gatavas apvienoties un kopā spēlēt, vienlaikus paliekot katra pati par sevi. Meitenes vairāk sarunājas savā starpā, izspēlē ar mātes lomu saistītās rotaļas. (Laitmans, Jakoviča, Vinokurs, 2013, 6; Renģe, 2002, 11)

1.3.3. Dramatizācijas rotaļas nozīmīgums bērna ikdienas dzīvē

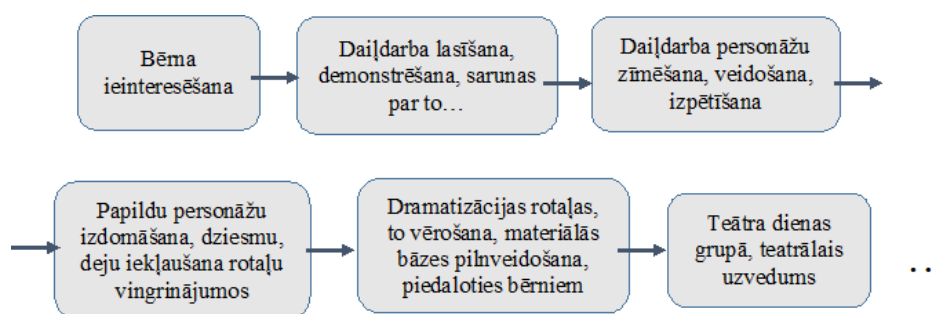
“...bērnu fantāzijai jādod materiāls, kas sastopams un bērna prātam pieejams pasakās. Pasakām ir liela audzinoša nozīme. Tās ne tikai attīsta fantāziju un sniedz pirmos jēdzienus par mākslu, bet arī noteic ētikas principus, vai kā mēs šodien sacītu, veido vērtīborientāciju.” (Dzintare, 2007, 103)

Pasakas pašas par sevi ir labs bērna dzīves skolas veidotājs, bet ja bērnam dzīves pamati tiek ielikti ar jau zināmu mērķi un pasakas tiek izvēlētas ar kādu noteiktu sižetu vai mācību, tad lasīšanai rastos gan motivācija un prieks, gan arī nākotnes pamats. Mūsdienās pasaku lasīšana ir izzudusi, jo šo procesu aizstāj elektroierīces, iespējams, nākotnē grāmatas būs tikai vēsture, taču mēs esam šeit un tagad, līdz ar to, nākotni varam mainīt. Nākotni varam mainīt lasot pasakas saviem bērniem, un mūsu bērni lasīs pasakas saviem bērniem, mums ir dota iespēja, lai grāmatas un to stāsts nepazustu. Ir daudz un dažādi veidi kā rotaļāties balstoties uz pasakām, to sižetiem un viens no šādiem veidiem ir dramatizācijas rotaļas.

Dramatizācijas rotaļa lielākoties tiek balstīta uz kādu noteiktu literāro darbu, taču, ne vienmēr tai ir jābūt pasakai. Pats populārākais veids kā izspēlēt dramatizācijas rotaļu ir veids, kad bērns kopā ar pieaugušo izlasa aizraujošu stāstu, pārrunā to, bērns pats sagatavo maskas (ja nepieciešams, pieaugušais bērnam palīdz), izveido teatrālo vidi (uztaisa skatuvi no kartona kastes un šallēm u.t.t.) un beigu beigās pamatojoties uz šī stāsta izspēlē teātri. (Sk. 1. Attēlu) Bērni teātri var spēlēt gan pa

lielākām grupām, gan pa mazākām grupām, protams, ja bērns vēlas un ir tādas iespējas, teātri var spēlēt viens pats – TV šova vadītājs, dejotājs, dziedātājs u.c. varianti kā bērns var rotaļāties dramatisācijas veidā. Nav tikai viens veids kā veidot dramatisācijas rotaļas, šo veidu ir daudz un dažādi.

Taču šī bērnam ir lieliska iespēja palūkoties uz vairākām dzīves situācijām, kas dod iespēju bērnam arī savās turpmākajās dzīves gaitās pielietot iegūtās zināšanas, jo ne vienmēr pastāv tikai viens veids kā risināt dzīves problēmas, šie veidi ir daudz un dažādi, atliek tikai tos bērnam parādīt un dramatisācijas rotaļu laikā bērnam ir šī iespēja dota.

1. attēls. Dramatisācijas rotaļas vadīšanas soļi (Dzintare, Stangaine, 2007, 134)

Der atcerēties P. Birkerta atziņu, ka katrā bērņā mīt dramatisēšanas instinkts, griba tēlot, ko pieaugušie bieži vien nenovērtē. Būdams vienatnē, mazais cenšas sevi iedomāties visdažādākajās situācijās un ar kustībām, mīmiku atveido to. (Dzintare, 2007, 138)

Bērni jau no agras bērņības ir labi aktieri, kuri notēlo tuvākajā apkārtnē redzētās situācijas – bērns nometas četrpārus un tēlo sunīti, rejot un rūcot (attēlo dzīvniekus), savus tuvākos cilvēkus – mammu un tēti, televīzijas raidījumos redzētas profesijas – dziedāšanu, ēst gatavošanu u.c. Taču, pieaugušie tam lielu uzmanību nepievērš un neizdomājas tik tālu, ka tas bērnam palīdz pilnvērtīgāk attīstīties. Bieži nākas dzirdēt teikumus no vecākiem: “Celies kājās, tu tak neesi suns”. Tā vietā, lai bērnu nopeltu, vecāks var tēlot bērnam līdzī, iedrošināt bērnu darboties, veidot motivāciju kā rezultātā bērns izaugtu un būtu pašpārliecināts ar augstu pašvērtējumu.

Dramatisācijas rotaļas ir viens no radošo rotaļu veidiem. Šo rotaļu specifiskā īpatnība ir literāro darbu uztveres un lomu rotaļas sintēze, secina L. Strelkova. (Dzintare, 2007, 119)

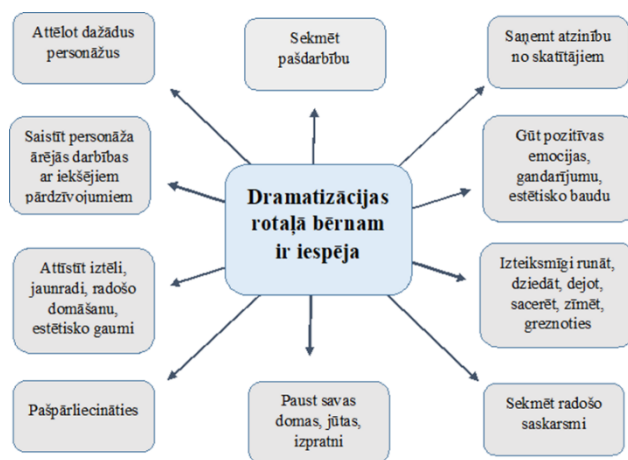
Šis ir rotaļāšanās veids, kurš bērnam ceļ pašapziņu, atraisa iztēli un veido izpratni par tikumiskajām vērtībām. Izlasot pasaku, bērnam rodas tikai neliels iespaids par pasakas būtību, bērns uztver daiļdarbu pēc savām emocijām – kā rīkojas labie tēli un kā rīkojas sliktie tēli, bet brīdī,

kad bērnam ir iespēja pēc šīs pasakas motīviem pašam taisīt maskas un gatavot nepieciešamos atribūtus teātra spēlei, bērnam rodas motivācija un paplašinātāks iespaids par jau zināmo literāro darbu. Taču brīdī, kad bērns spēlē teātri un ieliek pats savas domas un savu rīcību, rodas sapratne par literārā darba jēgu.

Uzņemoties aktiera lomu, attēlojot dažādus tēlus, rotaļnieks mācās sasaistīt ārējā plāna darbības ar iekšējā plāna darbībām – sejas izteiksmes, kustībām, valodu, ar tēla izjūtām, vingrinās izprast un izdzīvot tēlu. (Dzintare, 2007, 120)

1.3.4. Dramatizācijas rotaļa kā bērna savstarpējo attiecību sekmētāja

Bērns šādā veidā pilnveido savas valodas prasmes, papildina savu vārda krājumu ar jauniem vārdiem – svešvārdiem, ceļ savu pašapziņu, iemācās reaģēt dažādās dzīves situācijās izdzīvojot šīs situācijas atkal un atkal. (Sk. 2. Attēlu) Bērns spēlējot teātri var izjust gan “ļaurā” lomu, gan “labā” lomu, līdz ar to, bērns var izvērtēt kā jutās būdams ļauris un kā jutās būdams labs. Bērnam jau agrīnā vecumā var rasties izpratne par to, ka būt sliktam nav nemaz tik labi.

2. attēls. Bērna daudzveidīgās iespējas dramatizācijas rotaļās (Dzintare, Stangaine, 2007, 121)

Sadarbība ir viens no attiecību veicinošiem faktoriem un sadarbība visbiežāk tiek pielietota rotaļājoties – apmainoties ar mantām, palīdzot viens otram, kopīgi veidojot, domājot un analizējot. Šīs prasmes ļoti labi tiek apgūtas tieši dramatizācijas rotaļas laikā, jo izspēlējot teatrālas darbības grupā, bērniem ir nepieciešams vienoties par vienu konkrētu domu gājienu. Lai teātris norisinātos,

bērniem ir nepieciešams sarunāties – iedalīt lomas, katram noteikt savu darbību (gatavot atribūtus, veidot teātra spēlēšanas laukumu, iedalīt lomas).

Bērns spēlējot dramatisācijas rotaļas mācās sadarboties, līdz ar to viņam veidojas pozitīva saskarsme ar apkārtējiem it īpaši, ja aktierspēli bērns spēlē kopā ar draugu vai kādu pieaugušo. Saskarsmes veicināšana ir ļoti būtiska cilvēka dzīves sastāvdaļa, jo visas dzīves garumā cilvēkam nākas veidot attiecības ar līdzcilvēkiem. Ne vienmēr un ne visi cilvēki prot šīs attiecības izveidot. Jeb kurā dzīves situācijā cilvēkam ir jāprot sarunāties – veikalā, darbā, citās sabiedriskās vietās un ja cilvēks nav attīstījis šīs prasmes, viņam ir diezgan pagrūti iziet sabiedrībā. Dramatisācijas rotaļas bērniem dod iespēju izpētīt dažādas sociālās lomas un problēmas un kā zināms, dažādu sociālo problēmu radīšana ļauj cilvēkiem labāk izprast sabiedrību un sociālās attiecības.

Dramatisācijas rotaļa ir viens no veidiem, kas spēj sekmēt bērnu savstarpējās attiecības, jo šīs rotaļāšanās laikā bērnam ir iespēja izspēlēt dažāda veida lomas, tai skaitā arī attiecību atveidošana no dažādiem skata punktiem. Bērnam ir iespēja izspēlēt, gan mīļas attiecības, gan problēmsituācijas attiecību laikā. Bērns iegūst informāciju un veidus, kā turpmākajā dzīvē pielietot šīs zināšanas. Piemēram, mūsdienīga dramatisācijas rotaļa “Sarkangalvīte un vilks”. Bērns kurš atveido “Sarkangalvītes” lomu, izspēlē situāciju, ar kādiem cilvēkiem (un arī dzīvniekiem) drīkst kontaktēties un ar kādiem nē. Bērns mācās pieklājīgi atteikt aizdomīgai personai, mācās palīdzēt nelaimē nonākušai personai un mācās pārliecināt savus tuviniekus, ka ar bērnu nekas slikts nenotiks un bērns pastaigas laikā būs piesardzīgs. Šīs ir savstarpējās attiecības, kad bērns runā ar citiem bērniem, spēj paskaidrot savas emocijas un savu pārlicību. Savstarpējās attiecības kopumā veido sadarbību un kontaktēšanos ar otru personu.

Šīs rotaļāšanās veids daudz neatšķiras no reālās dzīves, jo dzīvojot mūsdienu sabiedrībā un paskatoties uz mūsdienu cilvēkiem, ir iespējams saskatīt visus dramatisācijas rotaļāšanās veidus. Reālajā dzīvē katrs cilvēks ir kā aktieris, tikai šoreiz šis cilvēks ir savas dzīves režisors un cilvēki, kas diendienā atrodas kopā ar viņu, ir aktieri. Ir jāmāk uz savu dzīvi paskatīties no malas, iespējams, tad pavērsies plašāks redzējuma lauks, protams, bērns to vēl nemāk, bet tas nav iemesls, lai bērnam to neiemācītu jau no mazotnes.

2. Praktiskais pētījums

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Pētījuma plāns:

1. Izvēlēties pētījuma metodes
2. Izvēlēties pētījuma bāzi - bērnu grupu
3. Izstrādāt aptaujas gan bērniem, gan vecākiem
4. Veicot vecāku aptauju noskaidrot bērna saskarsmi ar dramatisācijas rotaļām
5. Izzināt bērna darbību, veidojot attiecības ar grupas biedriem
6. Izstrādāt nodarbības plānu, kur tiek veidota pozitīva attieksme savstarpējo attiecību veicināšanai, izmantojot dramatisācijas rotaļas.
7. Apkopot pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus

Praktiskais pētījums tika veikts no 2018. gada maija līdz 2018.gada oktobrim. Jaunjelgavas X pirmsskolas izglītības iestādē, vecākajā vecuma grupā (5-6 gadi). Pētījumā piedalījās 16 grupas bērni (11 meitenes un 5 zēni) un viņu vecāki.

Praktiskā pētījuma mērķis: Noskaidrot kā dramatisācijas rotaļas sekmē bērnu savstarpējo sadarbību un attiecību veidošanos.

Pētījums sastāv no trijām daļām:

1. Diagnosticējošā (noskaidrot kāda ir bērnu savstarpējā attieksme pret apkārtējo vidi)
2. Eksperimentālā (Izmantojot dramatisācijas rotaļas nodarbībās, sekmēt bērna savstarpējās sadarbības veidošanos)
3. Kontroles (apkopot pētījuma rezultātus un veikt analīzi)

Pētījuma veikšanas izmantotās metodes:

1. Novērošana
2. Anketēšana
3. Praktiskā darbība
4. Pārrunas

Novērošana ir ļoti plaši izplatīta pētījuma veikšanas metode, kuru pielieto jeb kurā praktiskā pētījuma praksē, jo lai bērna darbību izprastu pilnībā, sākumā ir jāizprot bērna iekšējā pasaule, jāizprot pats bērns, viņš ir jānovēro. Skolotājs, vērojot un analizējot radošās rotaļas:

- redz katra bērna attīstību veselumu – kā viņš jūtas, ko un kā domā, kā prot likt lietā savu pieredzi, kā rada, kā sadarbojas ar vienaudžiem;
- rotaļā bērns jūtas brīvs, tapēc tā atklāj bērnu iekšējo pasauli gan apziņas, gan zemapziņas līmenī (Dzintare, Stangaine, 2007, 290)

Novērošana palīdz pēc iespējas dziļāk izprast katru bērnu individuāli, un pedagoģiskajā procesā šī metode ir ļoti svarīga, jo šādā veidā pedagogam ir iespēja ar bērnu darboties viņam piemērotā līmenī. Pedagoģiskajā literatūrā minēti vairāki novērošanas veidi:

- Tiešā novērošana, ja starp objektu un pētnieku pastāv ciešas attiecības.
- Netiešā novērošana – to realizē personas, kas strādā pēc pētnieka programmas.
- Atklātā novērošana noris apstākļos, kad skolotājs un skolēns apzinās svešu cilvēku klātbūtni.
- Sleptā novērošana, kurā pētnieks izmanto dažādas ierīces un reģistrē to rādītājus (ar televīzijas iekārtu palīdzību)
- Diskrētā (pārtrauktā) novērošana tiek pielietota tad, kad novērošanas objekts ir ilgstoši novērojams un kad pedagoģiskais process ir slēpts.(Skolēna uzvedība dažādos apstākļos)
- Monogrāfiskā novērošana aptver lielu skaitu dažādā mērā savstarpēji saistītu parādību. (Klases audzinātāju vērojumi par savas klases audzēkņiem vairāku gadu laikā)
- Specializētā novērošana nozīmē vienas pētāmās parādības izdalīšanu un uztveršanu tās ietvaros, piemēram, vingrinājuma loma valodas attīstībai. (Jurgena, 2002, 46)

Darbā tika izmantota tiešā novērošana, jo darba autore piedalījās bērna radošajā procesā kā arī veidoja dialogu ar katru bērnu individuāli.

Anketēšana ir grupveida pētniecības metode, kuru var lietot gan anonīmi, gan pieprasot anketējamās personas vārdu un uzvārdu. Anketās norādāms to nosaukums un adresāts. (Jurgena, 2002, 47).

Darba autore savā darbā izmantoja aninīmo anketēšanas metodi, jo liela daļa vecāku pēc individuālām pārrunām nevēlējās atklāt savu vārdu un uzvārdu.

Praktiskā darbība tika sadalīta vairākos posmos, lai pēc iespējas precīzāk un sekmīgāk varētu noteikt, vai dramatisācijas rotaļas spēj veicināt bērna pozitīvas savstarpējās attiecības.

- Pirmais posms – darba autore novēroja bērnus pēc noteiktiem kritērijiem kā arī veica vecāku aptauju.

- Otrais posms – darba autore sešu nedēļu garumā piedāvāja bērniem darbošanos ar pasaku tēliem, organizējot dramatizācijas rotaļas.
- Trešais posms – darba autore atkārtoti veica novērojumus, piefiksēja pētījumus un veica analīzi.

Pārrunas ir pedagoģisko parādību izziņas veids sarunas procesā dabiskos dzīves Apstāšos (stundā, pēc stundām, treniņā u.c.). Pārrunas ir subjektīva pētniecības metode, jo atklāj respondentu viedokli, tas var atšķirties no objektīvās īstenības. (Jurgena, 2002, 47)

Autore savā darbā izmantoja pārrunas gan ar bērniem, gan ar bērnu vecākiem.

Lai pilnvērtīgi izprastu bērna ikdienas darbību ir nepieciešama sadarbība ar vecākiem, līdz ar to, tika veikta aptauja par bērna emocionālo stāvokli, sadarbības prasmēm un attieksmi pret apkārtējo vidi. Aptauja tika veikta 2018. gada maija pirmajā nedēļā.

Pētījuma ietvaros tika izmantoti slēgtie jautājumi jeb strukturētā anketa, kas lieliski dod iespēju pilnvērtīgāk salīdzināt atbilžu variantus un tos apkopot. Šāda anketa ātri un vienkārši ļauj vecākam atbildēt uz konkrēto jautājumu, izvēloties vienu atbilžu variantu.

Praktiskā pētījuma laikā tika veiktas pārrunas ar katru bērnu atsevišķi. Lai noskaidrotu, cik pozitīvi vai negatīvi bērns uztver draudzēšano, savstarpējo sadarbību draugu lokā. Bērnam tika uzdoti konkrēti jautājumi:

1. Vai tu esi draudzīgs?
2. Kā tu izrādi draudzību?
3. Kā tev šķiet, draudzēties ar kādu ir labi vai slikti?Kapēc?

Pārrunas ar bērnu tika veiktas divas reizes pētījuma laikā. 2018. gada maija pirmajā nedēļā un maija pēdējā nedēļā. Šāda aptauja ļauj noteikt bērna attieksmi pret draudzību.

Kā arī pētījuma laikā tika izvēlēti un novēroti noteikti bērni, kuriem ir manāmas uzvedības problēmas. Pētījuma sākumā un pētījuma beigās tika izanalizēti šie bērni, vai ar dramatizācijas rotaļas palīdzību bērniem ir uzlabojušās saskarsmes prasmes un uzvedība grupā, vai nav.

Lai pierādītu hipotēzi tika izstrādāti kritēriji un rādītāji bērnu savstarpējo attiecību izpētei:

2. tabula. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes kritēriji

Kritēriji	Līmeņi	Rādītāji
1. Bērna savstarpējā sadarbība ar grupas	A	Vienmēr, labprāt sadarbojas ar citiem bērniem, ir atsaucīgs, labestīgs, utt.

biedriem rotaļāšanās laikā	B	Ne vienmēr vēlas sadarboties, rotaļāšanās laikā cenšas izrīkot rotaļu biedrus, uzstāda savus noteikumus, apvainojas, ja rotaļa nenorit pēc bērna domām.
	C	Nevēlas sadarboties ar grupas biedriem, izvairās no grupas veida rotaļām. Izvēlas rotaļāties viens.
2. Bērna spēja vienoties ar grupas biedriem par noteiktu rotaļāšanās kārtību.	A	Bērns prot vienoties ar grupas biedriem par rotaļāšanās gaitu, labprātīgi uzklausa citu bērnu domas.
	B	Bērns daļēji vēlas vienoties ar grupas biedriem rotaļāšanās laikā.
	C	Bērns vēlas rotaļāties tikai pēc saviem noteikumiem, ja tas nenotiek, tad bērns izstājas no rotaļas.
3. Bērna spēja uz klausīt grupas biedra domas un izteikt savus spriedumus, nenoliedzot citus.	A	Bērns rotaļāšanās laikā pieņem grupas biedru domas, maina rotaļāšanās gaitu ar prieku, darbojas kā līderis – grupas biedrus uzklausa un neatstumj.
	B	Bērns rotaļāšanās laikā brīžiem uzklausa savus grupas biedrus, bet brīžiem neuzklausa, atkarībā no bērna plānotās darbības.
	C	Bērns rotaļāšanās laikā ignorē grupas biedru domas, vēlas rotaļāties tikai pēc sevis izvēlēta scenārija.
4. Bērna spēja lūgt palīdzību, norādījumus vai informāciju no citiem grupas biedriem rotaļāšanās laikā.	A	Bērns prot lūgt palīdzību grupas biedriem rotaļāšanās laikā kā arī labprātīgi uzklausa norādījumus un informāciju no rotaļu biedriem.
	B	Bērns daļēji vēlas uz klausīt norādījumus, brīžiem lūdz palīdzību no grupas biedriem, bet lielākoties rotaļāšanās gaitu nemaina.
	C	Bērns nelūdz palīdzību grupas biedriem, uz norādījumiem reaģē noraidoši. Informāciju no grupas biedriem nevēlas uztvert un pielietot rotaļāšanās laikā.
5. Bērns spēja	A	Bērns stāv līdzās saviem grupas biedriem un ar interesi vēro rotaļu, iekļaujas rotaļā, uzņemoties papildu lomu vai iesakot interesantas rotaļas situācijas.

iekļauties rotaļu grupā. (Dzintare, 2007, 294)	B	Bērns rotaļāšanās laikā nemēģina iesaistīties ar savām idejām, atdarina citu bērnu darbības un kustības.
	C	Bērns rotaļāšanās laikā pielieto spēku un agresiju.
6. Bērna spēja dalīties ar rotaļlietām, rotaļāšanās laikā. (Dzintare, 2007, 294)	A	Ja bērns beidzis spēlēties ar noteiktu rotaļlietu, viņš bez iebildumiem atdod to kādam citam, ierosina mainīties ar mantām kā arī atdod mantas citiem bērniem, ja viņi tās lūdz.
	B	Bērns daļēji vēlas dalīties ar rotaļlietām, izvēlas grupas biedrus, kuriem mantas dot un kuriem nedot. Ne vienmēr pirms rotaļlietas paņemšanas palūdz to grupas biedram.
	C	Bērns nerūpīgi izturas pret rotaļlietām kā arī grupas biedriem. Pamet mantas, taču, ja kāds bērns vēlas šo mantu ņemt, tad sākas protests.

Pētījuma bāze: Pētījumā piedalās 16 vecākās grupas bērni. Vienpadsmit meitenes un pieci zēni.

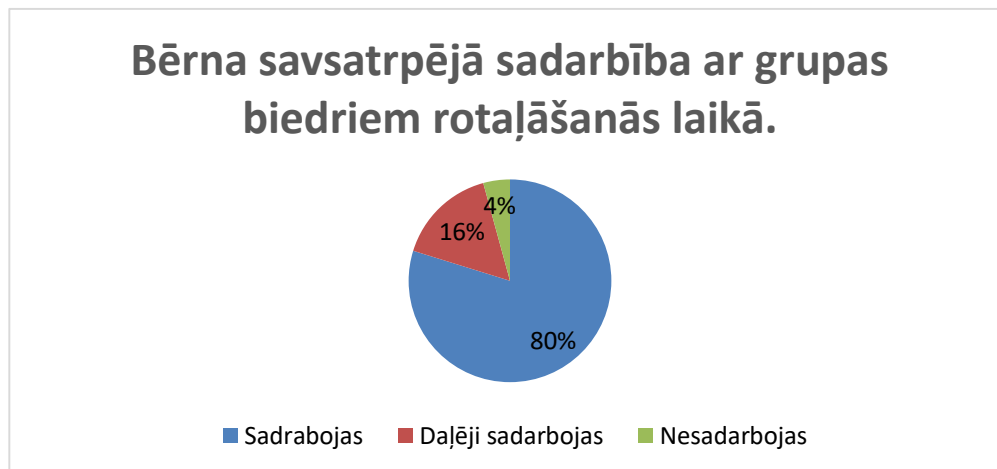
Elizabete pirmsskolas izglītības iestādī apmeklē no pus otra gada, viņas pirmā grupa bija silīte. Pārējie grupas bērni pirmsskolas izglītības iestādī sāka apmeklēt no diviem gadiem, taču Emīls savas pirmsskolas gaitas uzsāka tikai piecos gados. Pētījuma norises laikā tiks anketēti šo bērnu vecāki, radnieki vai tuvinieki. Šajā grupā ir trīs bērni ar uzvedības problēmām:

- Emīls nevēlas piedalīties nevienā nodarbībā. Brīdī, kad Emīls jūtas neaizsargāts un apdraudēts, viņš loka savas pēdas uz ārpusi.
- Ernests ļoti bieži izturas agresīvi pret saviem grupas biedriem, pielieto fizisku spēku.
- Elizabete bieži pielieto fizisku spēku pret grupas biedriem, visu cenšas kontrolēt, ja kaut kas nenotiek pēc Elizabetes prāta, tad viņa sāk skaļi kliegt, spārdīties un psihot, šāda uzvedība bieži vien traumē grupas biedrus (tiek ladinātas manas pa gaisu u.t.t.)

Praktiskais pētījums tika veikts no 2018. gada maija līdz 2018.gada oktobrim.

2.2. Iegūto rezultātu analīze un secinājumi

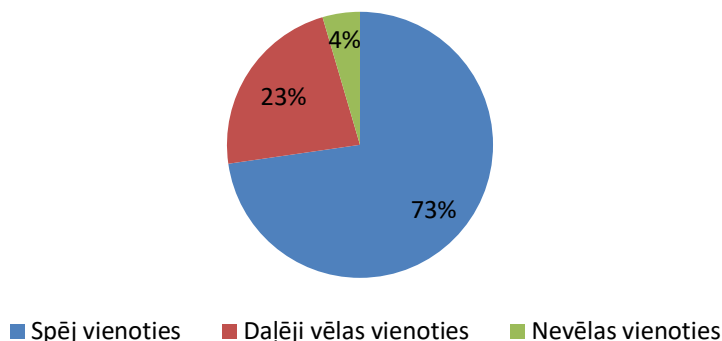
Pārbaudot pirmo kritēriju, var secināt, ka lielākā daļa grupas bērnu labprātīgi vēlas sadarboties ar saviem vienaudžiem, taču Elizabete izvēlas sev patīkamākos grupas biedrus ar kuriem vēlas sadarboties un ar kuriem nevēlas veidot kontaktu. Melānija, Eva, Ieva un Miks sadarbojas tikai tad, ja kāds grupas biedrs viņiem to lūdz darīt, bet Emīls nesadarbojas nemaz. Viņš uz grupas biedra lūgumiem nereaģē. (Sk. 3.Attēlu)

3. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par sadarbību

Pārbaudot otro kritēriju, par bērna spēju vienoties ar saviem grupas biedriem rotaļāšanās laikā, var secināt, ka lielākā daļa no visas grupas bērniem labprāt uzklausa citu bērnu domas, attiecas pozitīvi uz citu bērnu ieteikumiem, kā arī spēj vienoties. Taču darba autore novēroja, ka trīs bērni tikai daļēji sadarbojās un vienojās ar pārējiem grupas biedriem, šie bērni izvērtēja sev interesējošo nodarbi un centās izrīkot savus vienaudžus kā arī apvainojās, ja rotaļāšanās gaita atšķīrās no bērnu iecerētās rotaļāšanās gaitas. Rotaļā bērnus apgūst dažādus uzvedības noteikumus, savas un apkārtējo vērtības izjūtu, apkārtējās lietu un dabas vides izjūtu, kultūras uzvedības noteikumu apguvi un bērna uzvedības pašregulāciju. Tās ir pamata vērtības, ko bērns apgūst rotaļā, kas galvenokārt saistīti ar bērnu reālajām savstarpējām attiecībām. (Dzintare, Stangaine, 2007, 83) Viens bērns nevēlējas sadarboties ar grupas biedriem, šis bērns izvairās no aktivitātēm grupā, labprātīgi vēro grupas rotaļu no malas.(Sk. 4. Attēlu)

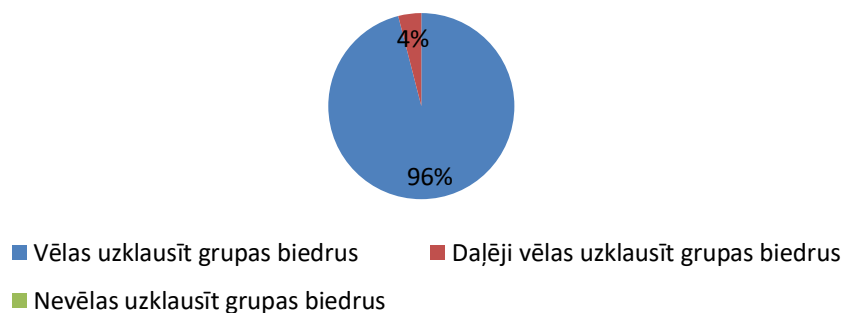
Bērna spēja vienoties ar grupas biedriem par noteiktu rotaļāšanās kārtību.

4. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par spēju vienoties ar grupas biedriem rotaļāšanās laikā

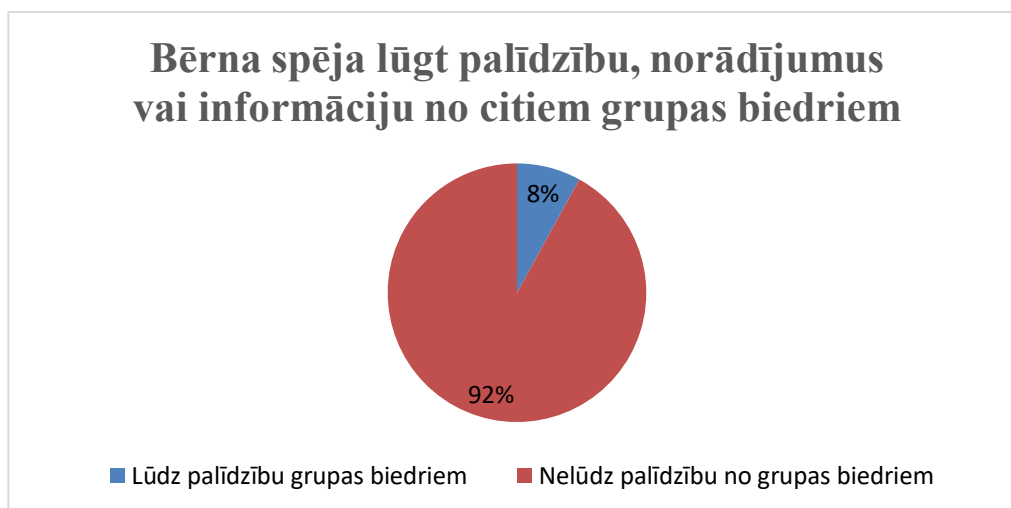
Pārbaudot trešo kritēriju, par bērna spēju uz klausīt savu grupas biedru domas, var secināt, ka šīs grupas bērni visnotaļ pozitīvi uztver viens otru, spēj arī uz klausīt savu draugu domas un pielieto tās rotaļāšanās laikā. Bērna pozitīvas emocionālās attiecības rotaļā skatāmas ciešā saistībā ar uzvedības normu, noteikumu ievērošanu. (Dzintare, Stangaine, 2007, 81) Darba autore novēroja, ka arī Emīls uz klausī grupas biedru domas, akceptē tās, bet nepielieto rotaļāšanās laikā. Emīls akceptējoši māj ar galvu. Elizabete un Eva uz klausī grupas biedrus, taču turpina rīkoties pēc savas ieceres. (Sk. 5. Attēlu)

Bērna spēja uz klausīt grupas biedra domas un izteikt savus spriedumus.

5. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par spēju uz klausīt grupas biedra domas rotaļāšanās laikā

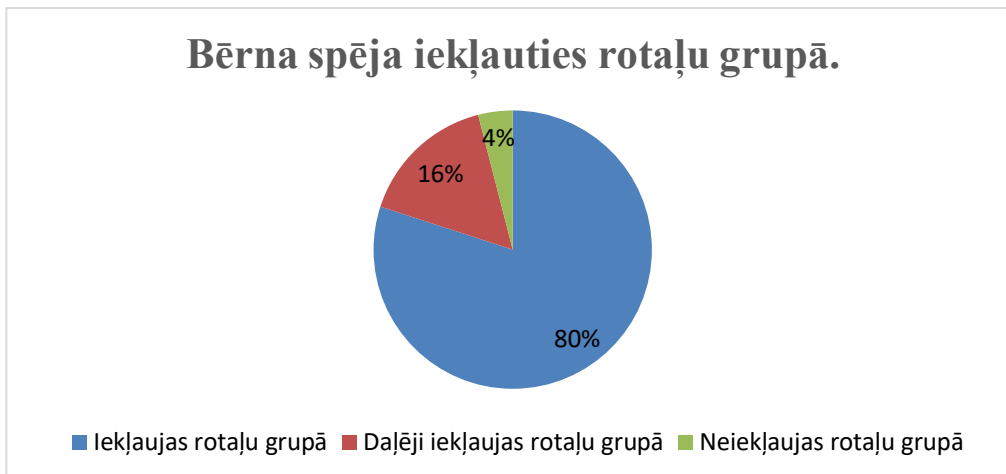
Pārbaudot ceturto kritēriju, par bērna spēju lūgt palīdzību rotaļāšanās laikā, var secināt, ka tikai daļa no grupas biedriem lūdz saviem vienaudžiem palīdzību. Lielākoties bērni savā starpā komunicēja par rotaļāšanās gaitu un darbību. Darba autore novēroja, ka palīdzību lūdza tie bērni, kuri ikdienā darbojas kopā. Lielākoties izpalīdzību varēja novērot no Ernesta puses, kurš palīdzēja meitenēm. Elizabete izvēlējās palīdzēt tiem bērniem, kuri ir par viņu jaunāki, taču nešķiroja vai zēns, vai meitene. Norādījumus varēja novērot no grupas līderu puses. (Sk. 6. Attēlu)

6. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par spēju palīdzēt un atbalsēt grupas biedrus rotaļāšanās laikā

Pārbaudot piekto kritēriju, par bērnu spēju iekļauties rotaļu grupa, var secināt, ka lielākoties visi bērns spēj iekļauties grupā. Ja rotaļāšanās ir aizrautības pilna, tad piedalās gandrīz visi bērni. Darba autore novēroja, ka daži bērni rotaļāšanās sākumā iesaistās grupas rotaļā, bet pēc neilga laika rotaļāšanās vietu pamet un atrod sev citas interesējošas nodarbes. (Ieva, Zane, Miks, Maksims, Adrians) Arī Emīls sākumā vēro ražas gaitu, taču vēlāk atrod sev interesējošu darbību, ievēroju, ka Emīlam iepaticies rotaļāties divatā ar Adrianu, šis rotaļāšanās veids ir diezgan aktīvs un dauzonīgs, taču rotaļu grupā Emīls iesaistīties nevēlas. (Sk. 7. Attēlu)

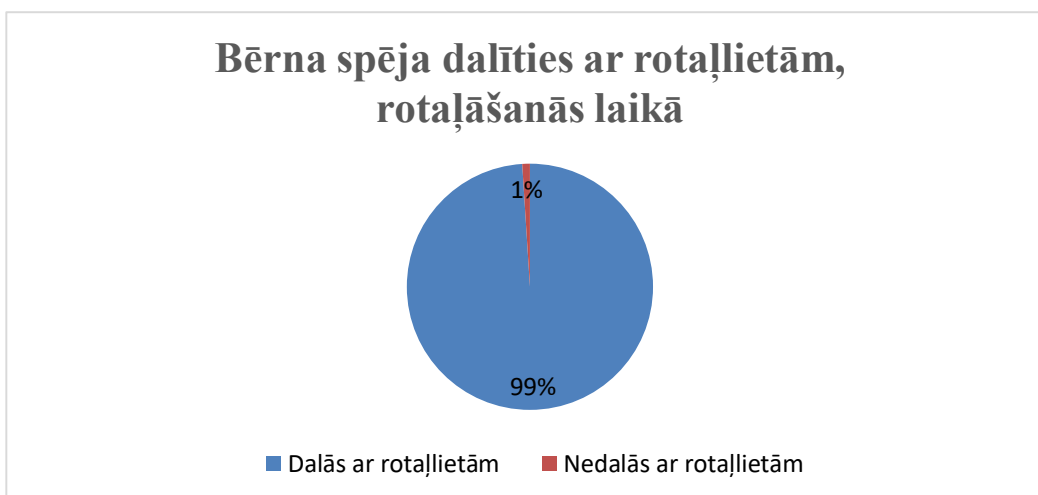
Bērna spēja iekļauties rotaļu grupā.

7. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par spēju iekļauties rotaļu grupā

Pārbaudot sesto kritēriju, par bērnu spēju dalīties ar rotaļlietām, rotaļāšanās laikā, var secināt, ka lielākoties visi bērni spēj dalīties ar rotaļlietām, it īpaši tad, ja bērns beidzis ar tām spēlēt. Darba autore nenovēroja situācijas, kad mantas tiktu izmētātas. Rūpēties par mantām, tas nozīmē arī ievērot zināmu kārtību. (Dzintare, Stangaine, 2007, 229) Bērni pēc rotaļāšanās bija ieinteresēti mantas sakārot, tikai Zane un Ieva pēc grupveida rotaļāšanās devās pie galda stellēt puzzle un par mantu kārtošanu aizmirsā. (Sk. 8. Attēlu)

Bērna spēja dalīties ar rotaļlietām, rotaļāšanās laikā

8. attēls. Bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultāti par spēju dalīties ar rotaļlietām, rotaļāšanās laikā

Socializācijas procesā cilvēks iemācās saskaņā ar sociālajām un, it sevišķi, ar morālajām normām lietot valodu (runāt tajā). Viņš izzina, ka vārdi, kurus ir nepiedienīgi lietot, ka nedrīkst lamāties, ka konkrētās situācijās nepieciešams runāt klusinātā balsī un sabiedriskās vietās nedrīkst kļūstāt. (Jurgena, 2002, 12) Kā zināms savstarpējās attiecības balstās uz kontaktāšanos, tā var būt gan verbāla, gan neverbāla un šīs kontaktēšanās metodes bērns apgūst rotaļājoties kopā ar saviem grupas biedriem, draugiem un vienaudžiem.

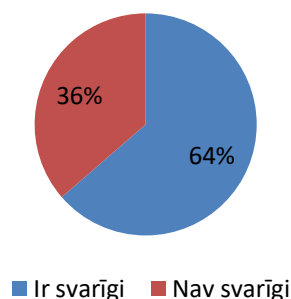
Darba autore apkopojot bērnu savstarpējo attiecību izpētes rezultātus var secināt, ka lielākajā mērā bērni pozitīvi attiecas pret komunikāciju, 80% bērni vēlas sadarboties un ikdienas dzīvē to dara. Ja bērnam nav veselības problēmas un viņš emocionāli jūtas ļoti labi, tad arī darbošanās griba un spēja bērnam ir optimāla.

Darba autore uzskata, ka sadarbības veidošanās ir lielā mērā atkarīga no rotaļu grupas, kurā bērns atrodas, jo kā zināms, bērns ir liels vērotājs un atdarinātājs, līdz ar to grupā, kurā atradīsies vairāki pozitīvi un aizraujoši grupas biedri, konkrētais bērns vēlēsies pēc iespējas vairāk iesaistīties un darboties, tas savukārt pilnveidos bērna valodas prasmes un attīstību.

Lai pilnvērtīgi izprastu bērnu, tika veikta aptauja, kuras laikā bērnu vecākiem bija iespēja atbildēt uz noteiktiem jautājumiem. Šī anketa ļauj izprast, vai bērnam ir bijusi iepriekšēja saskarsme ar pasakām. Anketā tika norādīti 10 jautājumi ar norādītiem atbilžu variantiem. (Sk. 1. Pielikumu)

Anketas pirmā jautājuma mērķis bija noskaidrot, vai vecākiem ir svarīga savstarpējā attiecību veidošana un lielākā daļa atbildēja ar pozitīvu atbildi (12 vecāki), taču četri vecāki izvēlējās atbildi “nezinu”, jo kā paši skaidroja, tam īpašu uzmanību nepievērš. Šie vecāki uzskata, ka attiecības ar citiem cilvēkiem tiek veidotas netīši. (Sk. 9. Attēlu)

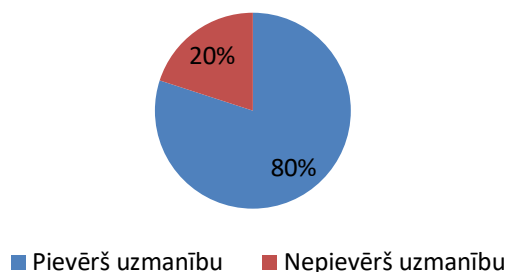
Vai attiecību veidošana ir svarīga dzīves sastāvdaļa?

9. attēls. Vecāku domas par attiecību veidošanās nozīmīgumu cilvēka dzīvē

Atbildot uz anketas otro jautājumu, atbilžu varianti dalījās, neliels pārsvars ir pozitīvas atbildes gadījumā (8 vecāki atbild ar pozitīvu atbildi un 6 ar negatīvu atbildi), taču divi vecāki atbildēja ar “nezinu”. Pārrunājot atbildes individuāli ar katru vecāku, noskaidrojās tas, ka daļai vecāku ir svarīgi, lai bērnam ar vienaudžiem veidotu pozitīvu kontaktu, jo cilvēks ir sabiedriska būtne un viņam ir nepieciešamas attiecības ar citiem cilvēkiem jeb kurā vecumā. Šie vecāki domā par bērna turpmāko nākotni, jo kā bērns veidos kontaktu ar vienaudžiem no mazotnes, tik sabiedriska bērns būs arī pieaugušā vecumā. Izvērsot pārrunas ar 6 vecākiem, kuri norādīja negatīvu atbildi, noskaidrojās tas, ka šie vecāki nesaskata vajadzību pievērst uzmanību bērna savstarpējo attiecību veidošanās procesam, jo viņiem liekas, ka šīs iemaņas rodas pašas no sevis, bērnam augot. Taču divi vecāki norādīja ar atbildi “nezinu”, jo nebija aizdomājušies par šādu varbūtību, ka bērnam kontaktējies ar citiem bērniem ir jābūtu, šie vecāki tam nepievērsa īpašu uzmanību. (Sk. 10. Attēlu)

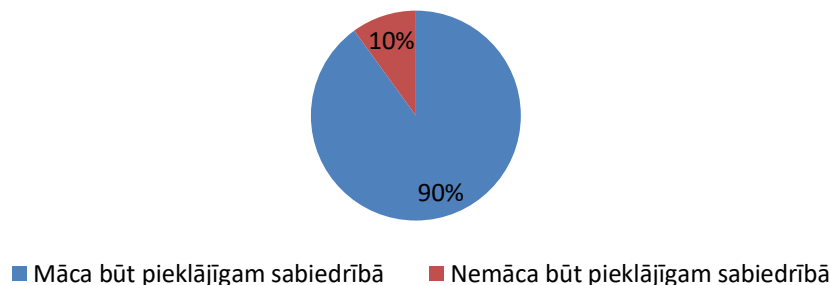
Vai vecāki pievērš uzmanību bērna saskarsmei ar vienaudžiem?

10. attēls. Vecāku domas, par bērnu savstarpējo attiecību veidošanās nozīmīgumu

Viennozīmīgi pozitīvas savstarpējo attiecību veidošanās pamatā ir bērna attieksme pret sabiedrību un sabiedriskajām dzīves norisēm. Lai bērnam izveidotos labāks kontakts ar apkārtējo sabiedrību, viņam ir jābūt pieklājīgam un laipnam, līdz ar to anketas 3. jautājums ļauj noskaidrot, vai bērns ir informēts par sabiedrības normām, par izturēšanos citu cilvēku klātbūtnē. 16 vecāki uzsver, ka ir jā māca bērnam būt pieklājīgam jeb kurā sabiedrībā. (Sk. 11. Attēlu)

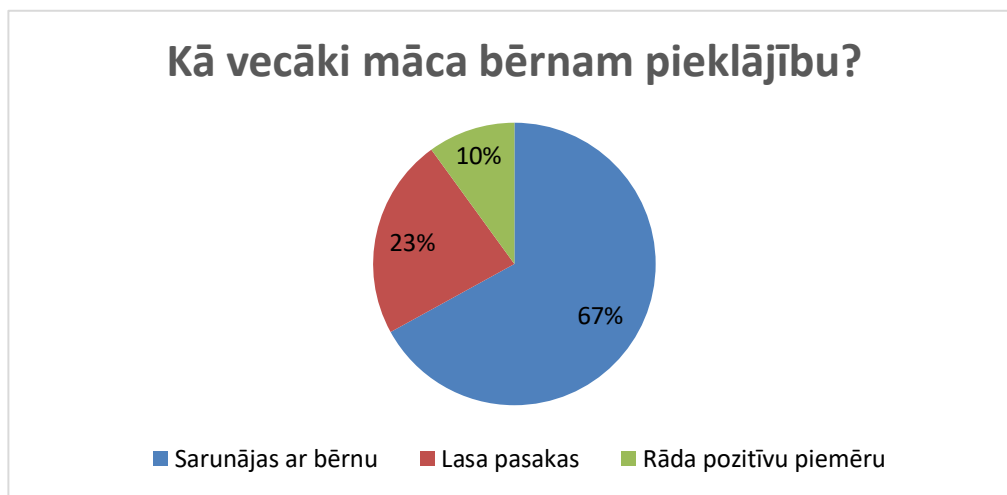
Vai bērniem tiek mācīta pieklājība pret apkārtējo sabiedrību?

11. attēls. Vecāku attieksme pret bērna spēju būt pieklājīgam sabiedrībā

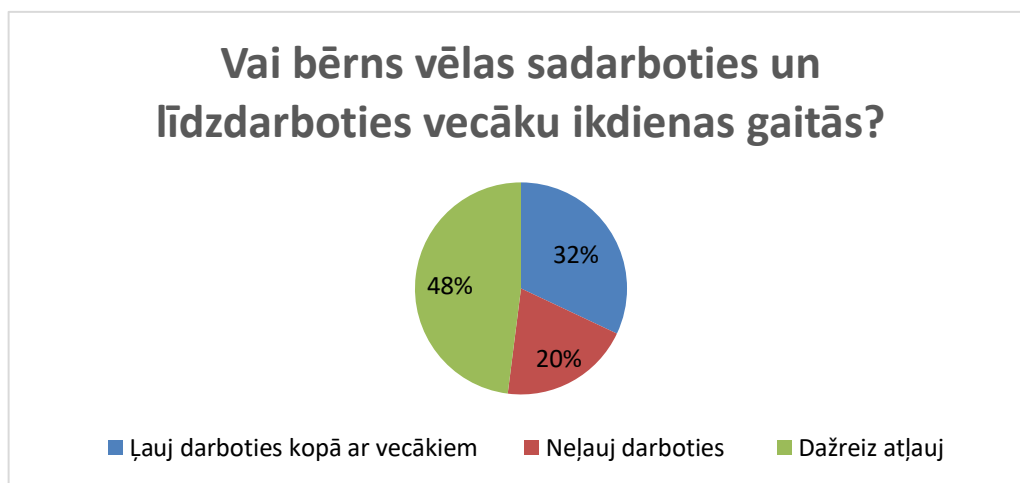
Atbildot uz anketas 4. jautājumu, atbilžu varianti dalījās. Šī jautājuma mērķis bija izprast, kādas metodes vecāki pielieto, lai veicinātu bērna pieklājīgu izturēšanos sabiedriskās vietās un būt pieklājīgiem pret pieaugušajiem. Bija patīkami uzzināt, ka liela daļa vecāku lasa bērniem priekšā grāmatas, kuras atspoguļo labu uzvedību, sadarbību un attiecību veidošanos. (7 vecāki) Bet šie vecāki vēlējās atzīmēt vairākus atbilžu variantus, un pārrunājot atbildes ar vecākiem individuāli,

noskaidrojās, ka visi vecāki sarunājas ar bērnu, par labu uzvedību un pieklājību sabiedrībā. Ir arī vecāki, kuri ar savu uzvedību cenšas rādīt piemēru saviem bērniem kā uzvesties sabiedrībā. Savukārt bērns ir kā spogulis, kurš atspoguļo, atdarina pieaugušo domas, attieksmi, uzskatus, uzvedību. (Dzintare, 2000, 12) (Sk. 12. Attēlu)

12. attēls. Vecāki bērniem māca pieklājību

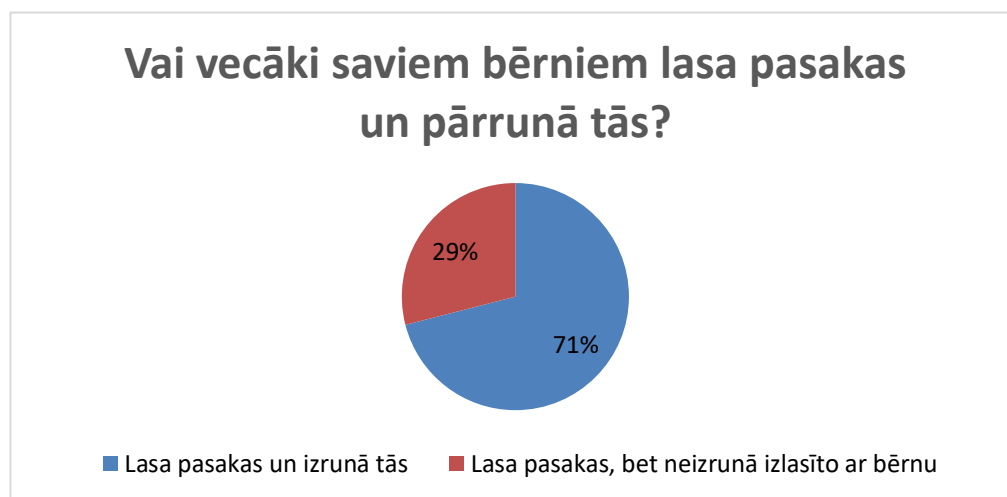
Visiem zināms, ka pieklājība iet roku rokā ar draudzīgu izturēšanos, līdz ar to 5. jautājums tika vērsts uz to, vai bērns pats pēc būtības ir draudzīgs un vai viņš vēlas draudzēties. Visi vecāki uzskata, ka viņu bērni ir draudzīgi. (16 vecāki atbildēja pozitīvi) Savukārt, darba autore vērojot bērnus grupā, secina, ka daļa bērnu neizturas draudzīgi pret saviem grupas biedriem. Ir pamanāmas agresijas iezīmes un nepatika, pret grupas biedriem.

13. attēls. Vecāku pretimnākšana bērna vēlmei iesaistīties mājas darbos

Izvērtējot 6. jautājumu, bija interesanti veikt individuālās pārrunas ar vecākiem, jo šis jautājums atspoguļo to, cik ļoti bērns vēlas vecākiem palīdzēt un cik ļoti vecāks bērnam ļauj to darīt. Protams, atbildes dalījās, par ko darba autore ir ļoti izbrīnīta, jo uzskata, ka bērnam ir jāļauj palīdzēt vecākiem ikdienas gaitās, tā bērns apgūst daudz iemaņas, kas savukārt lieki noderēs augot lielākam. 4 vecāki ļauj bērnam palīdzēt ikdienas darbos, taču 7 vecāki to tomēr neļauj darīt, norādot uz to, ka vecākiem nav laika, visas dienas notiek steigā un darbībā līdz ar to, lai darbi tiktu paveikti pēc iespējas ātrāk, tad dara to paši. Tomēr 5 vecāki brīžiem atrod laiku, kad bērnam ļaut darboties mājas darbos, protams, norādot, ka tās pārsvarā ir brīvdienas.

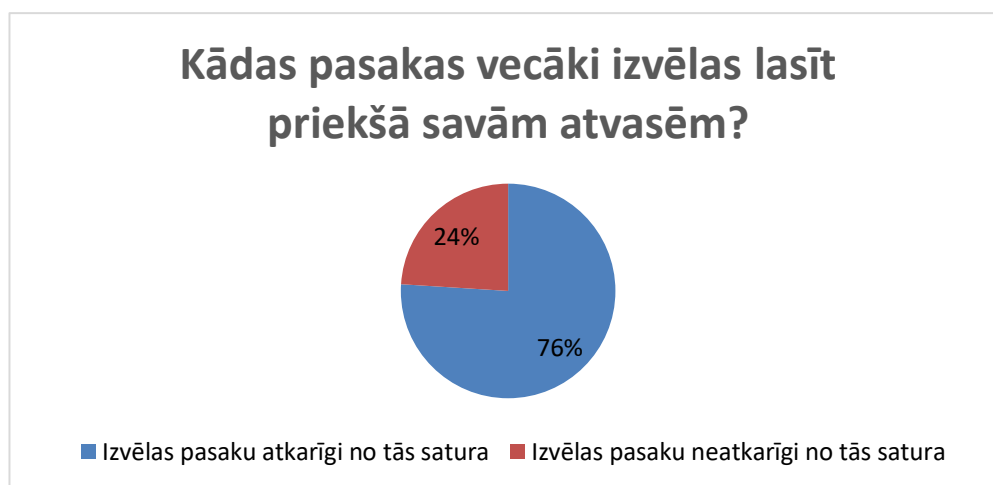
Anketas 7 un 8 jautājums tika vērsti uz to, vai vecāki lasa pasakas bērniem priekšā un vai kopā ar bērniem tās izrunā. Bija jauki uzzināt, ka lielākā daļa vecāku vēl lasa bērniem priekšā pasakas (9 vecāki), tomēr 3 vecāki izvēlējās atbilstošu variantu "Reti" – laika trūkuma dēļ, taču 4 vecāki nelasa bērniem priekšā pasakas. Atbildot uz 8 jautājumu, tas savā ziņā atspoguļoja 7. jautājumu, jo tie vecāki, kas lasa bērniem pasakas priekšā, lielākā daļā arī ar bērniem izrunā pasakas būtību, no 9 vecākiem, kas lasa bērniem priekšā pasakas, 5 no tiem izrunā pasaku, taču 4 vecāki no 9 izlasa pasaku un ar bērniem to nepārrunā. (Sk. 14. Attēlu)

14. attēls. Vecāku domas, par pasakas lasīšanu

Izanalizējot atbildes uz 9. Jautājumu, tika noskaidrots, kādas pasakas vecāki izvēlas bērniem lasīt un noskaidrojās, ka no 9 vecākiem, kuri lasa pasakas, 7 no tiem izvēlas pasakas ar īpašu nozīmi, taču 2 vecāki tomēr lasa bērniem pasakas neatkarīgi no tās satura.

Balstoties uz 10. jautājumu, darba autore secina, ka vecākiem trūkst motivācijas vai darbošanās gribas spēks, jo visi vecāki godīgi atbildēja, ka nespēlē kopā ar bērniem teātri. Protams, liela daļa vecāku aizstāj šo nodarbi ar teātra apmeklējumiem sabiedriskās vietās un pirms teātra apmeklējuma iepazīstas ar gaidāmo notikumu, ievāc informāciju par teātra varoņiem un teātra saturu, pēc teātra apmeklējuma arī to pārrunā ar bērnu, taču mājās teātris netiek spēlēts. (Sk. 15. Attēlu)

15. attēls. Pasakas, kas tiek lasītas bērniem

Apkopojot anketas rezultātus, var secināt, ka:

- 64 % vecāku uzskata, ka attiecību veidošana ir svarīga dzīves sastāvdaļa, tomēr 36% vecāku par to nav pārliecināti, jo īpašu uzmanību tam nepievērš.
- 80% vecāku uzskata, ka ir nepieciešams pievērst uzmanību bērna attiecībām ar citiem bērniem, 20% vecāku uzmanību bērnu attiecību veidošanas procesam nepievērša, jo uzskata, ka bērns šo apgūst savas dzīves laikā.
- 90% vecāku uzskata, ka bērnam ir jābūtu pieklājības normas sabiedrībā, tomēr 10% uzskata, ka bērns ir pieklājīgs.
- 67% vecāki sarunājas ar bērniem, par labu uzvedību, 23% lasa bērniem pasakas ar kādu noteiktu mērķi (pasakas, par draudzību), 10% cenšas rādīt bērnam pozitīvu piemēru, jo kā zināms, bērns ir vecāka spogulis.
- 100% vecāki uzskata, ka viņu bērni vēlas draudzēties un ir draudzīgi.
- 32% vecāku ļauj bērniem līdzdarboties kopā ar vecāku, savukārt 20% vecāku to neļauj darīt. 48% no vecākiem atrod brīdī, kad bērns var palīdzēt vecākiem mājas darbos.

- 50% vecāku lasa bērniem priekšā pasakas, tomēr 35% laika trūkuma dēļ lasa bērniem priekšā pasakas retos gadījumos un tomēr 15% vecāku, nelasa bērniem priekšā pasakas nemaz.
- No 85% vecāku, kas lasa bērniem priekšā pasakas, 71% vecāku ar bērniem izrunā izlasīto pasaku, 29% no vecākiem neizrunā ar bērniem pasaku.
- No 85% vecāku, kas lasa bērniem priekšā pasakas, 76% izvēlas lasīt pasakas ar nozīmi, tomēr 24% vecāku izvēlas pasakas bez nozīmes.
- 100% vecāku nespēlē mājas apstākļos teātri ar bērniem, kurš tiek balstīts uz pasaku.

Analizējot vecāku aptauju, darba autore secina, ka lielā mērā vecāki uztraucas par bērna spēju iekļauties sabiedrībā. Darba autore bija patīkami pārsteigta par faktu, ka mūsdienās vecāki spēj atrast laiku savām atvasēm neskatoties uz ikdienas lielo steigu.

Kā zināms bērna saskarsmes māksla jau veidojas ģimenē, no šī aspekta ir atkarīgs cik lielā mērā bērns spēs iekļauties sabiedrībā un cik pozitīvi vai negatīvi bērns pieņems pārmaiņas savā dzīvē. Ir ļoti svarīgi, lai vecāki bērnam iemācītu šīs prasmes. Vienmēr ir interesanti pavērot, no kādiem ķieģeliņiem veidojas saskarsme ģimenē. Piemēram, tā var būt gan patīkama izklaide, gan tradicionāls rituāls, gan lietišķa saskarsme, gan ļauna manipulācija, gan dzīves kontakts, tuvība. (Kozlovs, 2008, 19)

Lai bērns veiksmīgāk attīstītos un pozitīvāk veidotu savstarpējās attiecības gan ar vienaudžiem, gan ar līdzcilvēkiem sev apkārt, ir nepieciešams pavērot vecāku attieksmi pret bērnu. Ja vecāks patiesi rūpējas par savu atvasi, ja ļauj bērnam iesaistīties mājas darbos (pēc bērna vēlmēs) un ja atlicina bērnam laiku, kaut divdesmit minūtes, kas no visas ikdienas steigas ir nieks, tad bērns būs daudz pašapzinīgāks, drosmīgāks un darboties gribētāks. Bērns nebaidītos no pārmaiņām dzīvē, viņš tās pieņemtu, jo justu atbalstu sev blakus. Vecāku atbalsts bērnam ir ļoti nozīmīgs, tas ļauj bērnam pārkāpt pāri savam komforta līmenim, ļauj spert soli uz priekšu un ļauj saņemt atzinību, ka vis ir labi un nekas slikts nenotiks.

Pētījuma turpinājumā darba autore veica individuālas pārrunas ar katru bērnu atsevišķi, uzdodot konkrētus jautājumus par draudzību. (Sk. 3. Tabulu)

3. tabula. Bērna domas par draudzību

Jautājumi	Bērnu atbildes
1. Vai tu esi draudzīgs?	<p>Lielākā daļa bērnu uzskata, ka viņi ir draudzīgi, taču kopumā atbildes atšķirās:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jā, esmu • Nezinu • Dažreiz <p>Pārsteidzoši bija pavērot, ka bērni atbildot uz jautājumiem kādu laiku domāja, atbildi nepateica uzreiz, tas liek domāt, ka bērniem trūkst pašapziņa.</p>
2. Kā tev šķiet, draudzēties ir labi vai slikti?	<p>Atbildot nākamo jautājumu, visas atbildes ko bērni sniedz bija pozitīvas, tad darba autori priecē, jo pierādās fakts, ka bērnam ir nozīmīga draudzība un viņš uzskata, ka draudzēties vajag. Atbildes uz 2. jautājumu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Draudzēties ir labi • Draudzēties vajag • Man patīk draudzēties • Es draudzējos, jo tas ir labi
3. Kā tu izrādi draudzību?	<p>Šis jautājums bērniem sagādāja nelielas grūtības, lielākā daļa bērnu nezināja atbildi uz šo jautājumu, taču ar darba autores palīdzību (virzīt domas, lai bērns izprastu jautājuma būtību) bērniem izdevās izteikt savas domas par to kā viņš izrāda draudzību:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spēlējos kopā • Runājos • Nezinu • Tā vienkārši, šadi • Dodu draugam savus zīmuļus <p>Šis jautājums darba autorei dod iespēju pavērot kā bērns uzskata draudzību, šīs izpausmes var būt dažādas – dalīšanās, spēlēšanās, sarunāšanās vai vienkārši kopā būšana.</p>

Apkopojot bērnu domas par draudzības nozīmīgumu, var secināt, ka lielākā daļa bērni ir draudzīgi un vēlas draudzēties, taču šajā vecumā viņiem jēdziens “draudzība” nozīmē pa visam ko

citū. Bērni šajā vecumā draudzību uztver kā savstarpēju sadarbību, kas atspoguļo spēlēšanos kopā ar grupas biedriem, vai dalīšanos ar savām mantām.

Ne jau velti, vērojot bērnus spēlējamies kopā, bieži nākas redzēt situācijas, ka piecas minūtes bērni draudzējas, bet otras piecas minūtes viņi kašķējas, jo nesadala savas intereses. Jau divu trīs gadu vecumā bērni izrāda interesei par saviem vienaudžiem un labprāt pavada laiku kopā ar viņiem. Lai gan par īstu draudzību var sākt runāt tikai daudz vēlāk, jo sākotnēji bērni, kad viņi ir kopā ar citiem, uztver pārējos bērnus kā rotaļbiedrus. (Rengē, 2004, 76)

Taču, neatkarīgi no tā vai bērns draudzējas ar grupas biedru, vai nedraudzējas, viņš veido savstarpējās attiecības un tās var būt gan pozitīvas, gan negatīvas

Pētījuma ietvaros tika novēroti noteiktas kategorijas bērni ar mērķi, lai noteiktu bērna pārmaiņas savstarpējo attiecību veidošanās procesā pirms un pēc dramatisācijas rotaļas izmantošanas rotaļnodarbībās. Par pētījuma kritērijiem tika ņemti jautājumi:

1. Vai bērns ir pieklājīgs pret pieaugušo?
2. Vai bērns prot vienoties ar saviem grupas biedriem jeb kurā situācijā?
3. Vai bērns ikdienā izmanto pieklājības formas?
4. Vai bērns prot atrisināt strīdus nevardarbīgā ceļā?
5. Vai bērns draudzīgi rotaļājas ar saviem grupas biedriem?

Vērtēšanas skala ir 3 balles. (Sk. 4. Tabulu)

4. tabula. Bērna savstarpējo attiecību veidošanās specifika

Bērna vārds	1.	2.	3.	4.	5.	Balles kopā
Elizabete	1	2	2	1	2	8
Ernests	2	2	1	1	2	9
Renāte	2	2	2	3	3	12
Melānija	1	2	1	2	2	8
Emīlija	2	2	1	2	2	9
Emīls	1	1	1	2	2	7

Apkopojot rezultātus, darba autore secina, ka puse bērnu neizrāda pieklājību pret pieaugušo, savukārt otra puse bērnu pieklājību izrāda tikai dažreiz, kādās noteiktās situācijās. Darba autore vērojot bērnus ikdienā, secina, ka bērniem bieži vien ir jāatgādina par pieklājīgu

izturēšanos, ir novēroti gadījumi, kad bērns nerespektē pieaugušā teikto un rīkojas neatbilstoši pieklājības normām, uzskatot, pieaugušo par draugu.

Apkopojot otrā jautājuma rezultātus, vai bērns prot sadarboties, var novērot ka lielākā daļa bērnu prot savstarpēji sadarboties, tikai vienam bērnam šīs prasmes vēl ir jāapgūst un jāpildinveido.

Apkopojot trešā jautājuma atbilžu variantus, darba autore ir diezgan pārsteigta, jo bērni ikdienā neizmanto pieklājības formas, tikai divi bērni no visiem izsaka pieklājīgas frāzes daļēji – noteiktās situācijās un atkarībā no emocionālā stāvokļa.

Izanalizējot ceturta jautājuma pētījuma rezultātus, darba autore secina, ka tikai divi bērni izmanto vardarbību strīda risināšana laikā, tomēr 3 bērni daļēji risina strīdus vardarbīgi un viens bērns vardarbību nepielieto nemaz. Vērojot šos bērnus ikdienas gaitās, var secināt, ka bērni, kuri vardarbību izmanto tikai dažreiz, tam ir bijis kāds noteikt iemesls, piemēram, savādākā veidā sevi aizstāvēt nav bijis iespējams, taču veicot pārrunas ar abiem bērniem un parādot citus konflikta risināšanas veidus, situācijas tika atrisinātas draudzīgā veidā, šādi bērniem raisot motivāciju vardarbību grupā un ārpus grupas neizmantot.

Izpētot piekto jautājumu, darba autore secina, ka bērni prot un vēlas rotaļāties ar saviem grupas biedriem.

2.3. Pedagoģiskā darbība bērna savstarpējo attiecību sekmēšanai

Eksperimentālajā jomā tika organizētas nodarbības, kuru pamatā tika izmantotas pasakas. Nodarbībā izmantoja šādas darba metodes:

1. Pasakas lasīšana un pārrunas.
2. Radoši apspēlēt darbības, pamatā izmantojot literāro darbu.
3. Pasakas tēmas izmantošana praktiskajās darbībās (gleznošanā, veidošanā, konstruēšanā)
4. Pasaku izmantošana bērna pozitīvas attieksmes veicināšanai pret apkārtējo vidi un sabiedrību.
5. Pasakas teatrālā turpināšana, balstoties uz bērna radošo domāšanu.
6. Izspēlēts teātris, balstoties uz pasakas motīviem. (gan teātris ar pirkstiņlallēm, gan teātris ar pārgērbšanos)

Pasakas tika izvēlētas un atspoguļotas pēc kādas noteiktas ētiskās vērtības. Šīs pasakas ļauj bērnam palūkoties uz veidiem kā pozitīvi veidot savstarpējās attiecības ar apkārtējo vidi un sabiedrību. Šajā eksperimentā tika izvēlētas tēmas, kas atspoguļo kādu no sabiedrības pozitīvas attieksmes veicinošiem faktoriem :

1. Draudzība (pasaka: “Zem sēnītes”)
2. Paklausība (pasaka: “Kukulīša ceļojums”)
3. Sadarbība (pasaka: “Lielais rācenis”)
4. Piesardzība un uzticība (pasaka: “Sarkangalvīte un vilks”)
5. Palīdzība (pasaka: “Lācis un pele”)
6. Piekļājība (multiplikācijas filma: “Cepumi”)

Pārskats par tēmām, uzdevumiem un izmantotajām metodikām ir apkopots 5. tabulā.

(Sk. 5. Tabulu)

5. tabula. Savstarpējo attiecību sekmēšanas programma

Nodarbības tēma, pasaka	Uzdevumi	Izmantotās metodikas
Draudzība “Zem sēnītes”	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pilnveidot bērna izpratni par draudzību. 2. Veidot pozitīvas saskarsmes iemaņas 3. Sekmēt bērna sadarbības prasmes 4. Bagātināt bērna radošo pašizpaušmi 5. Attīstīt sīko pirkstu muskulatūru, darbojoties ar aplicēšanas materiāliem. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ievadīšana tēmā (sagatavotas kartiņas, katrai kartiņai jāatrod atbilstošs pāris) 2. Pasakas “Zem sēnītes” lasīšana un pārrunāšana (bērni atbild uz jautājumiem) (Sk. 2. Pielikumu) 3. Dramatizācijas rotaļa, balstoties uz izlasīto pasaku. 4. Aplicēšana pēc pasakas motīviem. 6. Kustību rotaļa “Atrodi draudziņu” (rotaļas laikā draugi nedrīkst atkārtoties) 5. Refleksija, par dienas gaitā piedzīvoto.
Klausība “Kukulīša ceļojums”	<ol style="list-style-type: none"> 1. Veicināt radošo sadarbību un pašdarbību 2. Sekmēt bērna teatrālo jaunradi. 3. Veidot izpratni par paklausību un tās nozīmīgumu ikdienas dzīvē 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ievadīšana tēmā (Izspēlē kukulīša ceļojumu, pēc savas interpretācijas) 2. Pasakas “Kukulīša ceļojums” lasīšana un pārrunāšana. (Sk. 3. Pielikumu)

	<p>4. Sekmēt pozitīvu attieksmi pret apkārtējo sabiedrību.</p> <p>5. Attīstīt radošo pašizpaušmi, spēlējot leļļu teātri</p> <p>Attīstīt radošo pašizpaušmi, veidojot teatrālo rotaļu atribūtiķu.</p> <p>6. Trenēt bērna uzmanību un atmiņu</p>	<p>3. Pasakas izspēlēšana ar roku leļļu palīdzību, piedomājot klāt teksta turpinājumu.</p> <p>4. Rotaļa “Ēdams, neēdams” (bērniem jāievēro uzdevuma noteikumi)</p> <p>5. Konstruēt no klucīšiem ceļu, par kuru gājis kukulītis.</p> <p>6. Bērni atbild uz jautājumiem, par dienas notikumiem. Pastāsta, par to, ko atceras no nodarbības.</p>
<p>Sadarbība</p> <p>“Lielais rācenis”</p>	<p>1. Veido izpratni par sadarbības nepieciešamību ikdienas situācijās.</p> <p>2. Veido sadarbības prasmes, klausoties grupas biedru stāstījumā</p> <p>3. Nostiprināt zināšanas par draudzīgu izturēšanos pret apkārtējo sabiedrību.</p> <p>4. Veidot pozitīvas saskarsmes iemaņas</p> <p>5. Attīstīt bērna radošo pašizpaušmi.</p> <p>6. Attīstīt prasmi sniegt citiem palīdzību.</p> <p>7. Veicināt bērna uzticēšanos.</p> <p>8. Veidot iemaņas atbildēt uz jautājumiem ar pilniem teikumiem</p>	<p>1. Ievadīšana tēmā (rīta cēlienā bērni pa pāriem stellē sagatavotu puzli – rācenis)</p> <p>2. Bērni vēro pasakas “Lielais rācenis” ilustrācijas un stāsta par redzēto notikumu gaitu. (Sk. 4. Pielikumu)</p> <p>3. Bērni sadalās divās komandās – viena komanda spēlē teātri “Lielais rācenis”, otra komanda sēž skatītājos un vēro teātri. Pirms nodarbības bērni paši sagatavo darbības vietu un biļetes. Pēc tam komandas mainās vietām.</p> <p>4. Gleznošana ar guašas krāsām “Lielais rācenis”</p> <p>5. Komandu spēles – stafetes “Mēs to varam kopā” (Bērni sadalīti pa divi, abiem kopā sasieta viena kāja. Sadarbības rezultātā bērniem kopā jānonāk līdz stafetes galamērķim. Stafete nav uz ātrumu, bet uz precizitāti)</p>

<p>Piesardzība un uzticība “Sarkangalvīte un vilks”</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rosināt bērnus būt piesardzīgiem attiecībā pret apkārtējo pasauli. 2. Pilnveidot sadarbības prasmes. 3. Veicināt bērna radošo iztēli un domāšanu. 4. Veicināt drošības sajūtu un uzticību. 5. Iepazīstināt bērnus ar sliktu rīcību un labu rīcību. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ievadīšana tēmā (bērni vēro grāmatu “Sarkangalvīte un vilks”). 2. Bērni visi kopā vēro grāmatas ilustrācijas un pēc attēlu motīviem cenšas izdomāt savu stāstu. 3. Rotaļa “Ved mani ceļojumā” (Bērni sadalās pa divi, vienam bērnam aizsien acis un otrs šo bērnu ved pa grupas telpām uz noteiktu vietu. Pēc pastaigas bērni mainās vietām. 4. Pārrunas ar bērniem (bērni atbild uz jautājumiem)
<p>Palīdzība “Lācis un pele”</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Veidot pozitīvu attieksmi pret apkārtējo vidi. 2. Bagātināt bērna valodu ar pieklājības vārdiem. 3. Veidot prasmi uzdot jautājumus un atbildēt uz jautājumiem ar pilniem teikumiem. 3. Rosināt vēlmi būt izpalīdzīgiem gan pret saviem vienaudžiem, gan pret pieaugušajiem. 4. Sekmēt sadarbības prasmes. 5. Veidot bērna izpratni par morālajām vērtībām, piemēram, kā tu pret citiem – tā citi pret tevi. 6. Pilnveidot sīko pirkstu muskulatūru darbībā ar plastilīnu. 7. Veicināt bērna ticību saviem spēkiem. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ievadīšana tēmā (Bērni uzdod jautājumus un atbild uz jautājumiem) 2. Pasakas “Lācis un pele” lasīšana un pārrunāšana. (Pēc pasakas noklausīšanās bērni izsaka savas domas, cenšas tekstā atrast kopsakarības) (Sk. 5. Pielikumu) 3. Bērni sadalās pa divi un izspēlē teātri “Lācis un pele” (bērni paši meklē maskas, un veido teātra norises vietu) 4. Veidošana “Lācis un pele” (dzīvnieku veidošana ar plastilīnu) 5. Kustību rotaļa “Kas lēnāk iet, tas tālāk tiek” (Viens vadītājs “Lācis” skaita pantiņu un kamēr pantiņš tiek skaitīts, pārējie bērni “pelītes” cenšas tikt pie “lāča”. Kad pantiņš apklust, pelītes apstājas. 6. Refleksija, pārrunas ar bērniem dienas nobeigumā.

<p>Pieklājība “Cepumi”</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Veicināt pieklājību pret apkārtējo sabiedrību. 2. Bagātināt bērna vārdu krājumu ar pieklājības vārdiem. 3. Rosināt bērnus būt pieklājīgus pret apkārtējiem cilvēkiem, neatkarīgi no viņu vecuma. 4. Veidot prasmes darboties saskaņoti ar darbības veida noteikumiem. 5. Sekmēt labvēlību rotaļāšanās laikā. 6. Trenēt smadzeņu darbību un atmiņu. 7. Veidot iemaņas darboties ar netradicionāliem darba materiāliem. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ievadīšana tēmā (bērni grupē kartiņas pēc pieklājības un nepieklājības rīcības) 2. Multiplikācijas filmas “Cepumi” vērošana un analizēšana. Bērni atbild uz jautājumiem. 3. Kustību rotaļa “Lūdzu un paldies” (bērni sasēžas aplī un dod uz priekšu “cepumu” – sakot lūdzu un paldies) 4. Bērni pēc atmiņas izspēlē teātri, pieliekot klāt savu sižetu un darbības gaitu) 5. Bērni izveido “Sāls mīklu” un no šīs sāls mīklas veido katrs savu cepumu. 6. Bērni cepumu dāvina savam labākajam draugam.
---------------------------------------	--	---

Balstoties uz katras nedēļas tēmu, kas atspoguļo noteiktas uzvedības ētiku, pedagogs izstrādā pasākumus, lai sekmētu bērnu sadarbības veidošanos. Katrai nedēļai uzsvars tiek likts uz dramatizācijas rotaļām, kā piemēram, pedagogs atlasa noteiktu literāro darbu, multiplikācijas filmu un pēc tam bērniem to piedāvā radoši apspēlēt.

Pedagoga uzdevums ir bērniem sniegt informāciju par nedēļas tēmu, izlasīt pasaku, aprunāt to, parādīt bērniem multiplikācijas filmu vai fotokartītes. Pedagogs iesaistās, ja bērni to lūdz, bet lielākoties, pedagogs ļauj bērniem domāt, raisīt fantāziju un darboties pašiem.

Katras nedēļas garumā bērni paši sev meistaro maskas, roku lelles, atribūtiku un ir sava tēla noteicēji. Pēc nedēļas tēmas motīviem, bērni radoši darbojas. Bērniem pamats dramatizācijas rotaļai ir dots, taču paši bērni virza rotaļas gaitu.

Pirmās divas nedēļas bija diezgan sarežģītas, jo bērniem bija grūti veikt sadarbību savā starpā kā arī bieži jautāja pedagogam rīcības plānu. Bērniem bija grūti iesaistīties dramatizācijas rotaļā, jo katrs bērns vēlējās panākt savu rotaļāšanās motīvu kā arī šīs grupas bērni bija pieraduši

pie tā, ka katra darbība viņiem tiek diktēta. Pirmā nedēļa bija apjukuma pilna, taču ar kopīgiem spēkiem bērni izspēlēja teātri, kuru veidoja viņi paši. Ar katru nākamo nedēļu bērni ar vien prasmīgāk darbojās sevis veidotajās rotaļās, arī sadarbības prasmes pilnveidojās.

Katra no minētājām tēmām tika īstenota nedēļas garumā un katrai nodarbībai tika sastādīts izvērsta plāns, kas atspoguļoja bērna pēc iespējas radošāku un interesantāku darbošanos atbilstoši vecumposma īpatnībām, balstoties uz pirmsskolas izglītības iestādēs programmas prasībām. Līdz ar to, darba autore katrai tēmai pielīdzināja noteiktu priekšmetu – valodu (runas attīstīšana), literatūru, matemātiku, dabas zinības, sporta aktivitātes kā arī tēlotājdarbības. Tas veicināja bērna radošu tēmas apguvi ne tikai zināšanu līmenī, bet arī sekmēja bērna emocionālo, fizisko un sociālo “Es”. Šo nodarbību pamatā bija bērnu pozitīvas attieksmes veicināšana pret apkārtējo sabiedrību kā arī savstarpējo attiecību un sadarbības pilnveide. Bērniem ar pasaku palīdzību tika stāstītas un rādītas dažādas situācijas kā pareizāk rīkoties nonākot kādā konkrētā situācijā. Bērni apguva pašas galvenās sabiedriskās dzīves ētikas vērtības – pieklājību, draudzību un palīdzību.

Lai nostiprinātu bērna zināšanas par nedēļas tēmu, darba autore veica pārrunas ar bērniem visas nedēļas garumā (šajās pārrunās gan pedagogs uzdeva jautājumus bērniem, gan bērni uzdeva jautājumus pedagogam). Tika veiktas vairākas lomu un dramataizācības rotaļas kā arī nedēļas noslēgumā bērni paši sarīkoja nelielu teātri un demonstrēja to vecākiem – tika veiktas vecāku un vecvecāku pēcpusdienas, nedēļas tēmas ietvaros. Tas bērnus motivēja daudz vairāk darboties, jo neizmērojams prieks staroja no bērniem brīdī, kad pirmsskolas izglītības iestādi apmeklēja kāds no bērna radniekiem.

Lai norisinātos atgriezeniskā saite, pedagogs bērniem atbilstoši tematam bija sarīkojis nelielus pārsteiguma momentus. Šajos pārsteiguma momentos ietilpa “smaidiņu” uzlīmes, nelieli diplomiņi un arī kādā brīdī neliels saldumiņš. Darba autorei bija svarīgi, lai bērnam būtu vēlme darboties arī turpmāk un jeb kuram bērnu vecumposmam ir nepieciešama motivācija, labi vēlējumi un uzslavas.

Pēc minētājām 6 nedēļām tika veikti atkārtoti pētījumi par bērna savstarpējo attiecību veidošanos specifiku, ar mērķi, lai noskaidrotu vai bērnu savstarpējās attiecības uzlabojās pēc dramatisācijas rotaļu izmantošanas ikdienā, vai tomēr neuzlabojās.

2.4. Rezultātu salīdzinošā analīze

Lai izanalizētu rezultātus un apkopotu īstenotās programmas efektivitāti par 5-6 gadīgu bērnu savstarpējo attiecību sekmīgu veidošanos pēc dramatisācijas rotaļu iesaistīšu nodarbībās, darba autore veica atkārtotus pētījumus.

Novērojumos pastiprināta uzmanība tika pievērsta šādiem kritērijiem:

1. Bērna vēlme iesaistīties dramatisācijas rotaļā.
2. Bērna savstarpējā sadarbība ar grupas biedriem rotaļāšanās laikā (bērna spēja palīdzēt viens otram)
3. Bērna savstarpējā komunikācija un saskarsme (bērns spēja vienoties ar grupas biedriem par noteiktu kārtību)

Kā jau iepriekš autore minēja, bērni tika izvērtēti pēc 3 baļļu sistēmas:

3 balles – bērnam ir vēlme iesaistīties gan pedagoga rosinātajās rotaļās, gan arī grupas biedra piedāvātajās rotaļās. Labprātīgi uzņemas vadību rotaļāšanās laikā, nejūtas samulsis, sakautrējies vai aizvainots, ja rotaļāšanās nenotiek pēc bērna prāta. Bērnam ir labas komunikācijas prasmes, savā runā bērns izmanto pieklājības vārdus, laipni izturas pret grupas biedriem un pieaugušajiem. Bērns ir pozitīvi noskaņots komunicēt ar cilvēkiem sev apkārt. Konflikta situācijas risina mierīgā ceļā, neizmantojot spēku un agresijas izpausmes. Bērns ir nosvērts, darbojoties kopā ar citiem bērniem, spēj vienoties par jeb kuru situāciju. Draudzīgi spēj rotaļāties visas dienas garumā, neatkarīgi no rotaļbiedra.

2 balles – bērns iesaistās rotaļās pēc paša iniciatīva, taču uzņemties rotaļāšanās vadību nevēlas. Nedaudz saskatāmas kautrības pazīmes, bērns ir nedaudz nepārliecināts par savām spējām un darbībām. Ja rotaļāšanās nenotiek pēc bērna prāta, tad konkrētais bērns vai nu izstājas no rotaļas, vai arī konfliktē. Bērns savā valodā reti izmanto pieklājības formas – atkarībā pēc situācijas un noskaņojuma, ne vienmēr izrāda pieklājību pret pieaugušā. Bērns daļēji vēlas dalīties ar rotaļlietām – atkarībā no rotaļāšanās biedra. Konfliktē ar grupas biedriem, jo strīdus mierīgā ceļā atrisināt spēj tikai retos gadījumos. Bieži vien apvainojas. Konflikta situācijās izmanto balss pacelšanu, brīžiem fizisku spēku.

1 balle – Bērns nevēlas iesaistīties rotaļā pēc paša gribas, ja tomēr rotaļājas ar grupas biedriem, ļoti bieži ir neapmierinātības pazīmes, par rotaļāšanās noteikumiem un gaitu. Bērns savā valodā praktiski neizmanto pieklājības vārdus (tikai ja atgādina) un pret pieaugušo izturas ar necieņu. Ar grupas biedriem kopīgu valodu, gandrīz, atrast nespēj, ļoti bieži konfliktē – konfliktos izmanto fizisko spēku. Bērns sadarboties nevēlas.

Darba autore pētījuma rezultātus ir apkopojusi 5. tabulā, kur ļoti labi var saskatīt kā bērna attieksme pret apkārtējo vidi mainījās, izmantojot dramatisācijas rotaļu metodes. (Sk. 6. Tabulu)

6. Tabula. Bērna savstarpējo attiecību veidošanās specifiskas salīdzinājums

Bērna vārds	Bērns ir pieklājīgs pret pieaugušo		Bērns prot vienoties ar citiem bērniem		Bērns izmanto pieklājības formas		Bērns prot strīdus atrisināt nevardarbīgā ceļā		Bērns draudzīgi rotaļājas ar grupas biedriem		Balles kopā	
	Pirms	Pēc	Pirms	Pēc	Pirms	Pēc	Pirms	Pēc	Pirms	Pēc	Pirms	Pēc
Elizabete	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	8	9
Ernests	2	2	2	3	1	2	1	2	2	3	9	12
Renāte	2	3	2	3	2	3	3	3	3	3	12	15
Melānija	1	2	2	2	1	2	2	2	2	3	8	11
Emīlija	2	2	2	2	1	2	2	2	2	3	9	11
Emīls	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	7	7

Analizējot tabulā iekļautos datus, ir iespējams saskatīt ka ne visiem bērniem ir vērojams progress. Balstoties uz dramatisācijas rotaļām, vis labāk bērniem tika sekmēta sadarbība grupas biedru starpā, jo gandrīz visiem bērniem rezultāti ir uzlabojušies. Iespējams, ja šī dramatisācijas rotaļu programma tiktu pielietota daudz ilgākā laika posmā, bērnu saskarsmes un attieksmes uzlabojumi būtu vērā ņemami.

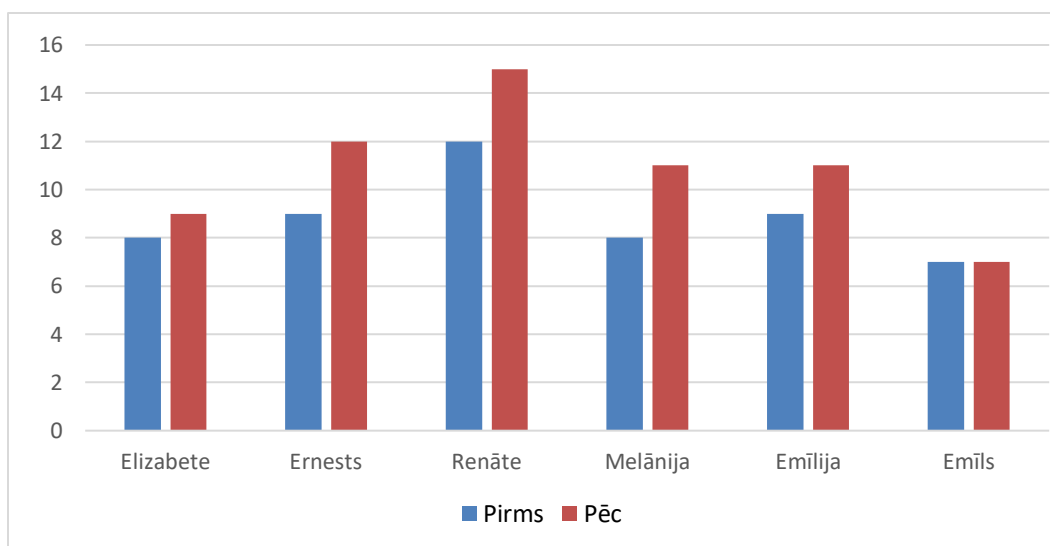
Pozitīvs rezultāts ir arī saskatāms bērna pieklājības formu izmantošanas sekmēšanā, jo tikai diviem bērniem rezultāti nav mainījušies, ko var skaidrot ar bērna psiholoģisko un emocionālo stāvokli. Ja pavēro Emīla rezultātus pirms un pēc, mainījies nav pilnīgi nekas, konkrēti šim bērnam ir 5 gadi, nesen sācis apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, šajā gadījumā bērnam vēl jārada droša piesaiste videi, jo ikdienas aktivitātēs izvēlas nepiedalīties.

Kaut nedaudz, bet uzlabojumi ir saskatāmi arī strīdu risināšanas darbībā. Diviem bērniem rezultāti ir uzlabojušies, dramatisācijas rotaļu laikā strīdi ar fizisku spēku netika novēroti, pārējiem bērniem šis rezultāts paliek nemainīgs.

Aplūkojot kopējo baļļu sistēmu, var saskatīt krietnus uzlabojumus un tas tikai priecē, jo pierādās fakts, ka dramatisācijas rotaļas pozitīvi ietekmē bērna attīstību. Iespējams, ja dramatisācijas rotaļas tiktu izmantotas katru dienu, neatkarīgi no dienas cēliena, bērniem tiktu

uzlabotas sadarbības prasmes un komunikācijas spējas. Taču pirms dramatizācijas rotaļu izmantošanas ir jāņem vērā bērnu intereses. (tā lai bērniem nerodas apnikums)

Ja nosacīti, par augstāko vērtējumu, ko varētu sasniegt šī pētījuma laikā būtu 15 balles, tad jāsecina, ka viens bērns ir saņēmis augstāko punktu skaitu, par ko darba autore tikai priecājas, kaut gan Renātei pirms atkārtotas vērtēšanas bija jau diezgan pozitīvs rezultāts, tad pēc atkārtotas vērtēšanas var saskatīt, ka meitenei prasmes, kuras jau nedaudz bija manāmas, tagad ir pilnveidotas līdz ļoti labam rezultātam. Vērojot pārējos bērnu sasniegumus, darba autore norāda, ka pētījuma rezultāti var mainīties, balstoties uz bērna noskaņojumu un vēlmi darboties. 11. attēls atspoguļo bērnu kopējos rezultātus, izmantojot dramatizācijas rotaļas, savstarpējo attiecību sekmēšanai. (Sk. 16. Attēlu)

16. Attēls. Dramatizācijas rotaļās iegūto bērna savstarpējo attiecību sekmēšanas rezultāti

Nākamā metode, kas tika veikta pētījuma laikā, bija pārrunas ar bērnu individuāli. Tādā pat veidā, kā tika analizēts pirmais pētījums, arī šajā reizē darba autore bērniem uzdeva jautājumu pirmajā maija mēneša nedēļā un pēdējā maija mēneša nedēļā, tādējādi ir iespējams apkopot iegūtos datus.

Jautājumi uz kuriem bērni sniedza atbildes:

1. Tev patīk draudzēties?
2. Kā tu izrādi draudzību?
3. Kā tev šķiet, draudzēties ar kādu ir labi, vai slikti? Kāpēc?

Pirmo reizi, kad bērni sniedza atbildes, tās izklausījās diezgan nedrošas un nepārliecinošas, tomēr, kad jautājums jau bērniem bija zināms, otrajā reizē bērniem atbildes izskanēja daudz interesantākas, atvērtākas un pozitīvākas, it īpaši bērni kļuva runātīgāki atbildot uz 5. jautājumu.

Šajā tabulā ir uzskatāmi redzamas bērnu atbildes, liela daļa atbilžu pārklājās, līdz ar to visas netika tabulā ievietotas. Mēneša sākumā bērni uz jautājumiem atbildēja diezgan noslēgti, neizprotot jautājuma jēgu, taču mēneša beigās bērnu sniegtās atbildes izskanēja daudz drošākas un interesantākas. Tas liecina par to, ka bērniem patīk draudzēties un veidot kontaktu ar saviem vienaudžiem, taču ir jābūt kādam iniciatoram, kas šo savstarpējo draudzību pastiprina. Šinī gadījumā iniciators bija dramatisācijas rotaļas. (Sk. 7. Tabulu)

7. Tabula. Bērnu atbildes uz 1. jautājumu

Vai tu esi draudzīgs?	
Maija pirmā nedēļa	Maija pēdējā nedēļa
<ul style="list-style-type: none"> • Jā • Dažreiz • Nezinu • Nē 	<ul style="list-style-type: none"> • Jā, man patīk draudzēties un spēlēt ar Evu un Miku. • Jā, esmu draudzīgs • Dažreiz draudzējos, kad Loreta nesit. • Es esmu draudzīgs • Es draudzējos ar visiem

5.tabula parāda, ka bērni mēneša sākumā nebija informēti par dažādiem draudzības izrādīšanas veidiem. Lai komunicētu un veidotu pozitīvu savstarpējo saskarsmi, nav tikai viens veids kā to darīt, šie veidi ir daudz un dažādi. Iesākumā bērnam ir jābūt pozitīvi vēršam pret saviem grupas biedriem, tad arī grupas biedri atbildēs ar tādu pašu reakciju. Mēneša garumā tika izspēlētas dažādas lomu rotaļas, daudz runāts par draudzību un savstarpējām attiecībām un mēneša beigās bērniem bija lielāka izpratne par draudzību kā tādu, atbildes bija daudz zinošākas un paplašinātākas, kas liek noprast, ka bērnam ir radiem priekšstats par draudzības uzsākšanu un tās veidošanu. (Sk. 8. Tabulu)

8. Tabula. Bērnu atbildes uz 2. jautājumu

Kā tu izrādi draudzību?	
Maija pirmā nedēļa	Maija pēdējā nedēļa
<ul style="list-style-type: none"> • Spēlējies kopā • Runājos • Nezinu • Tā vienkārši, šādi • Dodu savus zīmuļus 	<ul style="list-style-type: none"> • Samīļoju savu draugu • Dalos ar rotaļlietām • Nestrīdos • Ja kāds dara pāri, aizstāvu • Sēžu draugam blakus • Runājos un daudz smejos kopā ar draugu • Daru blēņas kopā ar draugu • Eju ciemos pie drauga uz mājām • Aicinu draugu uz savu dzimšanas dienu • Nesitu draugam

Arī 8. tabulas pētījums liecina par bērnu nedrošumu sniedzot atbildes mēneša sākumā, taču mēneša beigās bērnu domas raisījās un atbildes uz jautājumiem kļuva plašākas. Lielākoties bērnu domas par draudzību dalījās, jo daļai bērnu tās saistījās ar mantisko vērtību, bet otrai daļai bērnu draudzība saistās ar emocionālām vērtībām, taču visi bērni uzskata, ka draudzēties ir labi. Ja pētījumam tiktu dots daudz lielāks laiks, iespējams bērnu atbildes būtu vēl pārliecinātākas, un bērni saprastu, ka draudzība saistās ne tikai ar mantu dalīšanu, vai mīlestības saņemšanu, bet ar jeb kuru darbību, kas notiek divu vai vairāku cilvēku starpā. (Sk. 9. Tabulu)

9. Tabula. Bērnu atbildes uz 3. jautājumu

Kā tev šķiet draudzēties ar kādu ir labi vai slikti? Kāpēc?	
Maija pirmā nedēļa	Maija pēdējā nedēļa

<ul style="list-style-type: none">• Draudzēties ir labi• Draudzēties vajag• Man patīk draudzēties• Es draudzējos, tas ir labi	<ul style="list-style-type: none">• Labi, jo ir spēļu biedrs• Labi, jo dalās ar rotaļlietām• Labi, jo draugiem var dāvināt dāvanas un saņemt dāvanas pretī• Labi, jo dod daudz mīlestības• Labi, jo nav garlaicīgi• Labi, jo ir jaunie draugi• Labi, jo ar draugiem var visu ko darīt• Labi, jo draugi tev palīdz un tu viņiem palīdzi
--	---

Secinājumi

Apkopojot iegūtos gan teorētiskos, gan praktiskos datus, var secināt, ka:

Savstarpējo attiecību veidošana ir ļoti būtiska dzīves sastāvdaļa jeb kurā vecumposmā un tā kā cilvēki nepārtraukti dzimst, aug un attīstās, tad kvalitatīvu savstarpējo attiecību jautājums vienmēr ir un būs aktuāls, tikai saskarsmē veidojas cilvēku savstarpējās attiecības jo bez saskarsmes nav iespējama personības attīstība un socializācija.

Pirmsskolas vecuma bērnu savstarpējās attiecības nosaka arī katra bērna individuālā attīstība un tādi smalki attīstības elementi kā fiziskais raksturojums, kognitīvā attīstība, atmiņa, uztvere, domāšana, runa, uzmanība, emocionālā attīstība, motivācija un bērna saskarsme ar pieaugušo. Pirmsskolas vecuma bērni turpina pilnveidot saskarsmes prasmes ar pieaugušajiem. Viņi apgūst dažādas saskarsmes normas un etalonus. Bērnu vēlme būt pieaugušiem, patstāvīgiem, neatkarīgiem, pieaug.

Vecākiem kā pirmajām personībām, ar kuru bērns atrodas saskarsmē, ir jāveido pēc iespējas labvēlīgāka vide, kurā bērns attīstās un pilnveidojas. Lai bērnam veidotos saskarsme ar vienaudžiem, ir nepieciešams vecāku atbalsts un ne tikai brīdī, kad bērns veido attiecības, bet gan visas bērna dzīves garumā vecākam ir jābūt tam cilvēkam, kas rāda bērnam “ceļu” uz pilnvērtīgu, pašpārliecinātu un sociālu dzīvi.

Problemātiskas bērnu attiecības pirmsskolas vecumā var būt agresivitāte, kautrīgums (kas veicina bailes un nemieru), brāļu un māsu sāncensība. Pieaugušajam jācenšas šīs problēmas efektīvi risināt, pamācot bērnu un meklējot visefektīvāko risinājumu pozitīvu savstarpējo attiecību saglabāšanai.

Lielā nozīme savstarpējo attiecību veidošanā pirmsskolā ir rotaļai- rotaļājoties bērni mācās mijiedarboties cits ar citu, ieklausīties viens otrā. Rotaļājoties bērni nonāk tikpat sarežģītās savstarpējās attiecībās kā dzīvē, un līdz ar to paveras iespējas tikumisko jūtu izkopšanai, audzināšanai.

Bērni ir labi aktieri jau no mazotnes un šī aktiermāksla nekur nepazūd bērnam augot lielākam. Pastāv vairāki rotaļu veidi, kur bērns var izpausties radoši, taču darba autore izvēlējās vienu rotaļnodarbības veidu – dramatizācijas rotaļas. Bērns spēlējot dramatizācijas rotaļas mācās sadarboties, līdz ar to viņam veidojas pozitīva saskarsme ar apkārtējiem it īpaši, ja aktierspēli bērns spēlē kopā ar draugu vai kādu pieaugušo. Dramatizācijas rotaļu iespaids uz bērna savstarpējo attiecību pozitīvu veidošanos, tika vērots un analizēts praktiskajā pētījumā.

Praktiskajā pētījumā tika konstatēts, ka 70 % vecāku uzskata, ka attiecību veidošana ir svarīga dzīves sastāvdaļa un 80% vecāku uzskata, ka ir nepieciešams pievērst papildus uzmanību bērna attiecībām ar citiem bērniem. 90% vecāku uzskata, ka bērnam ir jā māca pieklājības normas sabiedrībā, tomēr 10% uzskata, ka bērns jau ir pietiekami pieklājīgs. 40% vecāku ļauj bērniem līdzdarboties kopā ar vecāku, savukārt 70% vecāku to neļauj darīt. 90% vecāku lasa bērniem priekšā pasakas, tomēr 30% laika trūkuma dēļ lasa bērniem priekšā pasakas retos gadījumos un tomēr 40% vecāku, nelasa bērniem priekšā pasakas nemaz.

Analizējot tabulā iekļautos datus, par savstarpējo attiecību sekmēšanu nodarbībā iesaistot dramatisācijas rotaļas, ir iespējams saskatīt ka ne visiem bērniem ir vērojams progress. Balstoties uz dramatisācijas rotaļām, vis labāk bērniem tika sekmēta sadarbība grupas biedru starpā. Pozitīvs rezultāts ir arī saskatāms bērna pieklājības formu izmantošanas sekmēšanā. Aplūkojot kopējo baļļu sistēmu, var saskatīt krietnus uzlabojumus bērnu attīstībā.

Pētījumi liecina, ka dramatisācijas rotaļu izmantošana pirmsskolas izglītības iestādes ikdienas pedagoģiskajā procesā, sekmē bērna savstarpējo attiecību veidošanās procesu.

Izmantotā literatūra

1. Aivars, J., Aršavskais, V., Breslavs, G., Eglītis, I., Igoņins, D., Paņkova, J., Voitkāne, S. (1999). *Psiholoģijas vārdnīca*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Aunīte, I., Kājiņa, D. (2006). *Kā izprast bērnu?*. Izdevniecība: "Pētergailis", 98. lpp
3. Borns, L. I., Ruso, N. F. (1998). *Psiholoģija. 3.daļa*. Rīga: Raka.
4. Borns, L. I., Ruso, N. F. (1998). *Psiholoģija. 4.daļa*. Rīga: Raka.
5. Bjūzens, T. (2008). *Gudrais bērns*. Rīga: Avots.
6. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: Raka.
7. Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. (11.06.2006). *Vecumposmu attīstības īpatnības bērniem*. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818
8. Campbell, R. (1977). *How to really love your child*. SP Publications, Inc. World.
9. Dzintere, D. (1974). *Pirmsskolas vecuma bērna audzināšana darbā*. Rīga: Zvaigzne.
10. Dzintare, D. (1984). *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: "Zvaigzne", 100 lpp
11. Dzintare, D. (2002). *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. SIA "Izglītības soli".
12. Dzintare, D. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: "Izdevniecība RAKA", 304 lpp.
13. Dewar, G. (2013). *All rights reserved*. (<https://www.parentingscience.com/kids-make-friends.html>)
14. Eglīte, K. (2010). *Anatomija*. Rīga: Latvijas Universitāte.
15. Einsvorta, L., Bareta, S., Čigbo, O. (2007). *Kā izaudzināt laimīgu mazuli. Rokasgrāmata vecākiem un pedagogiem. 0 līdz 5 gadiem*. Rīga: Valters un Rapa, 411 lpp.
16. Freiberga, I., Priede, L. (2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: Izglītības soli.
17. Fox, E. (2008). *Emotion Science: An Integration of Cognitive and Neuroscientific Approaches*. NY: Palgrave MacMillan.
18. FonKeizerlinka, L. (2002). *Stāsti par draudzību*. Rīga: Likteņstāsti, 179 lpp.
19. Geidžs, N. L., Berliners, D.C. (1999). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 662 lpp.
20. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. NY: Bantam Books.

21. Golubeva, A., Puškarevs, I. (2008). *Veselības veicināšana skolā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
22. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soļi.
23. Hughes, F. P. (1999) *Children, Play and Development* (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
24. Izard, C.E. (2009). Emotion Theory and Reswarch. *Highlights, Unanswered Questions, and Emerging Issues*. 60, 1-25. Retrieved from: Sage Journals Online. doi: 10.1177/1754073914554780.
25. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: Izglītības soļi, 144. Lpp.
26. Kempbels, R. (1991). *Kā man saprast savu bērnu*. Apgāds: RĪGA, 115. Lpp
27. Kupčs, J. (1997). *Saskarsmes būtība*. Apgāds: Zvaigzne ABC.
28. Kreišmane, I., Gulbe, K., Valgere, R. (2000). *Ievads psiholoģijā*. Rīga: Pētergailis.
29. Kolmens, P. (2004). *Kā runāt ar bērnu problēmu situācijās*. Izdevniecība: Avots.
30. Kozlovs, N. (2008). *Saskarsmes māksla*. Apgāds: Jumava, 341.lpp
31. Laitmans, M., Jakoviča, I., Vinokurs, I. (2013). *Mūsdienu bērni: kā augt kopā? Integrālās audzināšanas metodika*. Rīga: Jumava, 295 lpp.
32. Lieģeniece, D. (1992). *Bērns- pasaulē, pasaule- bērņā*. Rīga: Zvaigzne, 136 lpp.
33. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 383 lpp.
34. Mārtinsone, K., Miltuze, A. (2015). *Psiholoģija 1*. Rīga: Zvaigzne ABC.
35. Meikšāne, Dz. (1979). *Skolēnu jūtu kultūras audzināšanas psiholoģiskās problēmas*. Rīga: Zinību biedrība.
36. Metodisko materiālu “Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas” izstrāde. Datu analīze. Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2008 [skatīts 2016.gada 13. maijā]. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/09.pdf>
37. Ministru kabineta noteikumi. (31.07.2012). *Ministru kabinets*. Redakcija: 16.08.2012. Rīga: Latvijas vēstnesis.
38. Omārova, S. (1996). *Cilvēks runā ar cilvēku*. Birznieka SIA “Kamene”
39. Parke, R., Alison, K., (2002) *Effects of parental incarceration on young children*. Produced for a conference funded by the U.S. Department of Health and Human Services on January 30-31, 2002. [Skatīts: 2016. Gada 10. Jūnijā]. Pieejams: <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/60691/410627-Effects-of-Parental-Incarceration-on-Young-Children.PDF>

40. Plaude, A. (2009). *Bērns starp pieaugušajiem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
41. Plotnieks, I. (1988). *Psiholoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne
42. Pļaveniece, M., Škuškoviņa, D. (2002). *Sociālā psiholoģija pedagogiem*. Rīga: Raka.
43. Pļaveniece, M., Raščevska, M. (1999). *Psiholoģija vidusskolai*. Rīga: Zvaigzne ABC, 120.lpp
44. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Raka.
45. Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999). *Bērņa attīstība*. Rīga: Lielvārds, 119 lpp.
46. Reņģe, V. (2002). *Sociālā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 180 lpp.
47. Reņģe, V. (2004). *Psiholoģija. Savstarpējo attiecību psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
48. Roge, Ū. J., Mēlere, B. (2003). *Citādi bērni. Kā saprasties ar bērniem, kuri neietilpst valdošo priekšstatu rāmjos*. Apgāds: "Jumava", 112. lpp
49. RPIVA. Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības soļi.
50. RPIVA. Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. (2002). *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: Izglītības soļi.
51. Rutka, L. (2012). *Pedagoga psiholoģiskā kompetence*. Rīga: Raka.
52. Rychen, D. S., Tiana, A. (2004). *Developing Key Competencies in Education: Some Lessons from International and National Experience*. Geneve: UNESCO-IBE.
53. Studente, A., Matule, G., Eglīte, P., Jurciņa, A. (1982) *Ģimene*. Rīga: Zvaigzne, 206 lpp.
54. Studente, A. (1998). *Ģimenē aug bērns*. Rīga: Zvaigzne, 114 lpp.
55. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: Raka
56. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 159 lpp.
57. Smita, H. (2001). *Vai tavš bērns ir laimīgs?* Rīga: Kontinents.
58. Vorobjovs, A. (1996). *Psiholoģijas pamati*. Rīga: Mācību Apgāds, 323 lpp.
59. The Role of Relationships in Early Childhood Education. Supporting Preschoolers' Positive Peer Relationships. Arizona: Young children, 2012 [skatīts 2016. gada 9. jūnijā]. Pieejams: <https://www.naeyc.org/yc/files/yc/file/201211/Manaster.pdf>
60. Vecgrāve, A. (1996). *Kā man saprast savu bērnu*. Rīga: Zvaigzne ABC
61. Vigule, D. (1998). *K. Dēķēns par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību*. Rīga: Vārti.
62. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības soļi.
63. Valsts izglītības satura centrs. (2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmas īstenošanai*. Pieejams:

http://www.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf

64. Zelmanis, V. (1991). *Īss pedagoģijas kurss*. Rīga: Izdevniecība "Zvaigzne", 213 lpp.
65. Zaire, Z., Cihanoviča, J., Fenogenova, A., Raščevska, M., Pļaveniece, M., (1999). *Psiholoģija vidusskolai. Skolēna grāmata*. Rīga: Zvaigzne ABC, 250 lpp.

PIELIKUMS

1. PIELIKUMS. Vecāku anketa

Vecāku anketa

Labdien, tiek veikta izpēte par bērnu savstarpējo attiecību veidošanās specifiku. Pētījuma mērķis ir noskaidrot kā bērns uztver apkārtējo vidi. Lūdzam veltīt nedaudz laiku un piedalīties dotajā pētījumā, atbildot uz jautājumiem.

1. Vai pēc Jūsu domām attiecību veidošana ir svarīga dzīves sastāvdaļa?
a) Jā b) Nē c) Nezinu
2. Vai Jūs pievēršat uzmanību bērna saskarsmei ar vienaudžiem?
a) Jā b) Nē c) Nezinu
3. Vai Jūs savam bērnam mācāt būt pieklājīgam pret apkārtējo sabiedrību?
a) Jā b) Nē c) Nezinu
4. Kādā veidā Jūs bērnam mācāt būt pieklājīgiem?
a) Sarunājoties ar bērnu
b) Lasot grāmatas, kurās atspoguļo labu uzvedību
c) Rādot pozitīvu piemēru
d) Nemācu
e) Cits variants _____
5. Vai Jūsu bērns ir draudzīgs?
a) Jā b) Nē c) Dažreiz
6. Vai Jūsu bērns vēlas ar Jums sadarboties un līdzdarboties ikdienas gaitās?
a) Jā b) Nē c) Reti
7. Vai Jūs savam bērnam bieži lasāt pasakas?
a) Jā b) Nē c) Reti
8. Vai Jūs ar bērnu pārrunājat izlasīto pasaku?
a) Jā b) Nē c) Reti
9. Kādas pasakas Jūs izvēlaties bērnam lasīt?
a) Pasakas, kuras atspoguļo labu uzvedību, draudzību, sadarbību
b) Izvēlaties lasāmo pasaku neatkarīgi no tās satura
c) Pasakas nelasāt
10. Vai Jūs kopā ar bērnu izspēlējat teātri, balstoties uz labi zināmas pasakas motīviem?
a) Jā, bieži b) Nē, nekad c) Retu reizi

Paldies par atsaucību!

2. PIELIKUMS. Pasaka “Zem sēnītes”

Zem sēnītes

Reiz skudru ceļā pārsteidz spēcīgs lietus.

Kur patverties?

Meža norā skudra ierauga mazu sēnīti, aizskrien turp un paslēpjas zem tās cepures. Skudra sēž zem sēnītes un gaida, kad pārstās līt. Bet lietus gāž arvien stiprāk un stiprāk.

Te slapjš taurenis kūņojas uz sēnītes pusi: “Skudriņ, skudriņ, palaid arī mani sausumā! Esmu tā izmircis, ka nevaru palidot.”

“Kā lai tevi palaižu?” skudra atbild.

“Man vienai tik tikko pietiek vietas.”

“Palaid gan! Saspiedīsimies ciešāk.”

Skudra palaiž taureni zem sēnītes. Bet lietus tik gāž un gāž...

Garām skrien pelīte: “Palaidiet mani zem sēnītes! Esmu tik slapja, ka no manis ūdens pilēt pil.”

“Kā lai tevi palaižam? Te taču nav vietas!”

“Saspiedieties ciešāk!”

Abi saspiežas un palaiž peli zem sēnītes. Bet lietus kā nepārstāj, tā nepārstāj. Gar sēnīti raudādams lēkā zvirbulis: “Spalviņas samirkušas, spārniņi piekusuši!

Palaidiet mani zem sēnītes apžūt, atpūsties, pārļaut lietu!”

“Šeit nav vietas!”

“Pavirzieties, lūdzu!”

“Nu, labi!”

Visi pavirzās, un zvirbulim atrodas vietiņa. Te norā no meža izlec zaķis, ierauga sēnīti un iekliedzas: “Paslēpiet! Glābiet! Lapsa dzenas man pakaļ!”

“Žēl zaķa,” skudra atmaigst.

“Saspiedīsimies vēl mazliet!” Līdzko zaķis paslēpts, lapsa arī klāt.

“Vai zaķi redzējāt?” viņa jautā.

“Neredzējām.” Lapsa pielien tuvāk, paosta gaisu: “Vai viņš te nav paslēpies?”

“Kur gan? Te taču nav vietas!”

Lapsa novēdina kuplo asti un prom. Te arī lietus pāriet un saulīte spīguļo no mākoņa maliņas. Visi priecīgi lien laukā no paslēptuves.

Skudra domīgi bilst: “Kā gan tas iznāk? Sākumā man vienai zem sēnītes bija pašauri, bet tagad visiem pieciem pietiek vietas.”

“Kvā – ha – hā! Kvā – ha – hā!” kāds iesmejas. Visi paveras augšup – uz sēnītes cepures sēž varde un smejas pilnā rīklē: “Ak, jūs!

Sēne taču... Varde apklust un aizlec. Draugi aplūko sēni. Nu viņiem skaidrs, kāpēc sākumā zem tās pat vienam bija pašauri, bet vēlāk vietas gana.

Vai arī tev tas ir skaidrs?

3. PIELIKUMS. Kukulīša ceļojums

Kukulītis

Reiz dzīvoja vecīši. Kādu dienu viņi izcepa kukulīti. Vecīši nolika kukulīti uz loga, lai atdziest. Kukulītis nolēca no loga un aizbēga.

Ceļā viņš satika kaķi. Kaķis sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

Kukulītis atbildēja: “Neēd vis mani! Es tev pastāstīšu pasaku. Mani izcepa un nolika uz loga. Es aizbēgu no vecīša un vecenītes. No tevis, kaķīt, arī es aizbēgšu.”

Kamēr kaķis klausījās, kukulītis jau gabalā.

Tālāk ejot, viņš satika suni. Suns sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

“Neēd vis mani, sunīt! Es tev pastāstīšu pasaku.” Kamēr suns klausījās, kukulītis jau gabalā.

Mežā kukulītis satika vilku. “Kukulīt, es tevi ēdīšu!” sacīja vilks.

“Neēd vis mani, vilciņ! Es tev pastāstīšu pasaku.” Kamēr vilks klausījās, kukulītis jau gabalā.

Tad kukulītis satika lapsu. Tā sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

“Neēd mani, lapsiņ! Es tev pastāstīšu pasaku.”

Taču lapsa bija viltīga. Viņa sacīja: “Es slikti dzirdu. Uzkāp uz manas auss un stāsti!”

Kukulītis uzkāpa uz lapsas auss. Lapsa saķēra kukulīti mutē un apēda

4. PIELIKUMS. Lielais rāčenis

Lācis un pele

Lācis, savā migā gulēdams, reiz saķēris vienu nebēdīgu peli. Pele nu sākusi ļoti lūgties, lai palaižot šo vaļā, nelaiimes gadījumā šī arī viņam palīdzēšot. Par tādu palīdzību lācis pasmējies un palaidis peli vaļā. Reiz lācis iekritis ķērāju cilpās un nekā vairs neticis vaļā, lai rāvies kā raudamies. Pēdīgi atskrējusi atlaistā pele, pārgrauzusi kādu cilpu un tā palīdzējusi lācim tikt vaļā

GALVOJUMS

Es, _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

(Vārds, Uzvārds)

(Paraksts)

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU _____
(Fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____
(Vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____
(Akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ . gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

_____ (Vērtējums) _____ (Vērtējums ar vārdiem) vērtējums

Valsts pārbaudījuma

komisijas priekšsēdētājs _____
(Akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(akadēmiskais amats,
zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(Paraksts)